

ȘEF RABIN DR. MOSES ROSEN

LA IERUSALIM

GÎNDURI DE PURIM UMORUL arma noastră invincibilă

O posedăm de mii de ani și o minim cu îndeminare. Nimicim dușmanii cu ajutorul ei. După ce ei se prăbușesc, tirul nostru continuă veacuri și milenii și nu-l lasă să doarmă somnul de veci.

Prezumă pietricică lui David își lovește ținta și îl doboară pe uriașul Goliat, tot astfel, miraculoasa noastră armă, în aparență mărunță, pătrunde prin toate scuturile și nici măcar cele mai puternice zăle nu-i pot rezista.

În bălălia dintre forță și spirit, dintre pumn și rațiune, arma aceasta își spune ultimul cuvânt.

Cel dintîi copil evreu, Ithak — „cel care va zîmbi” —, fiul lui Avraham, îi poartă numele, „Pentru ce îl cheamă astfel?” — întreabă textul biblic. „Căci toți cei care vor auzi vor zîmbi”, răspunde Sara, mama copilului (Genesis, 21, 6).

Tiranii cei crunți, indiferent cum se cheamă, Esav sau Farao, Amalek sau Haman, Nabucadnezar sau Titus, Antiohus sau Hitler, toți s-au acoperit de ridicol, de toți își bate joc istoria, pentru că nici unul dintre ei n-a înțeles cit de puternic e zîmbetul, cit de incisiv e umorul, cit de explozivă e gluma.

„Glume”. Ce arsenal invizibil am pus noi în mișcare pînă la ultima treaptă a cuptoarelor de la Auschwitz! Cu gluma pe buze, martirii noștri au pășit în camerele de gaze, fiind incredințați că și de astă dată victoria va fi a spiritului și nu a forței.

De aceea, Purim e carnavalul evreiesc. Ne-au osîndit monarhul cretin Ahașveros și zbirul autocrat Haman, ne-au osîndit pe toți „să fie exterminați, să fie uciși, să fie dați pierzaniei toți evreii, tineri și bătrîni, femei și copii, iar avutul lor să fie jefuit”. (Aici e aici: genocid combinat cu jaf fățîș, fără rușine; unde am mai înțilnit aceste „metode”?)

Pentru care vină? Cu ce am păcătuit? Dar nu-i nevoie de motivații cînd ești ucișă sau apolet de ucigași. Regele și Haman aruncă zarurile ca să stabilească data genocidului. Haman îi mai dă „suveranului” și o mită de 10.000 de ducați. Chiar dacă e bogat și stăpînește sute de castele, chiar dacă aurul și nestematele împodobesc încăperile palatelor sale, nu-i strică monarhului să mai adauge la tezaurul său și acești ducați.

... Se așază deci la masă. Băutura îi amețește și, în această euforie, pecetea regală e pusă pe decretul criminal.

Iar poporul? Ce face poporul? Persii și mezii și toți din cele 127 de seminții din uriașul imperiu sînt ei oare consultați? Au ei oare vreo răfuială cu evreii?

Nu. „Cînd strecă, cumplită știre a genocidului stabilit se răspîndește în capitală, în Suza, orașul este consternat”. Atențiune! Nu numai Calea Văcărești și Dudești,

nu numai potențialele victime nevinovate, ci întregul oraș, poporul, cu sănătosul său instinct, infierează nelegiuirea. „Mordehai iese în centrul orașului și își strigă revolta cu un strigăt puternic și amar”.

Oamenii ascultă „lamentările” lui Mordehai. Îi simt durerea, dar le e frică. Cine să îndrăznească să-l înfrunte pe Haman? Mordehai și-a ținut dreaptă șira spinării, „nu s-a ridicat în fața lui”. „Nu a îngunehiat, nu s-a prosternat”. Ei bine, iată ce au pățit ei „și toți ai săi”. Cine să mai cuteze să-i imite pilda?

Deci, nici o rază de speranță. Sorocul

(Continuare în p. 6)

„CELĂLALT” în gîndirea iudaică

„Este deajuns ca celălalt să mă privească pentru ca să fiu ceea ce sînt”.

JEAN-PAUL SARTRE

Încă nu s-a încheiat evoluția cuvîntului „celălalt” de la înțelesul de „străin” și chiar de „dușman” la cel de „oaspete” și chiar de „colaborator”. Ea a început însă de mult, din Biblie, cu „iubește pe aproapele tău ca pe tine însuși” și corespondentul talmudic al acestei porunci, exprimat de Hillel, în răspunsul său dat păgînului, care vroia să învețe întreaga oră cit ar sta într-un picior: „Ce tie nu-ți place altuia nu face”. De altfel, Biblia a inaugurat și înaintarea cuvîntului „celălalt” de la înțelesul colectiv — clan, trib, neam — la cel individual — tu și el. „Cele zece porunci nu sînt adresate unui «Voi» colectiv, ci toate, fără excepție, unui «Tu»”, subliniază Martin Buber, în cartea sa „Judaisme” (Paris, 1982, p. 172). Iar în celebrul său „Moise” (Paris, 1957), Martin Buber insistă asupra locului central pe care îl ocupă „tu” în gîndirea iudaică. „Un catehism — scrie el — este deci redactat în parte la persoana a treia, ca o serie de enunțuri, în parte la persoana întîi, ca o serie de confesiuni. Dar sufletul Decalogului este «tu». Aici nu se enunță și nici nu se fac confesiuni, ci se poruncește celui interpretat, ascultătorului” (p. 196).

Concepția lui Martin Buber despre importanța pe care o are „celălalt” în umanizarea omului poate fi concentrată într-o singură frază: „Spiritul nu este în Eu, ci în relația dintre Eu și Tu” („La vie en dialogue”, Paris, 1938, p. 33).

Intr-adevăr, nu poți ajunge la conștiința de sine altfel decît prin limba pe care o vorbești cu celălalt. Fără tu nu există nici eu. Marea descoperire a gîndirii iudaice este importanța „celălalt”, a „semenului”, a comunicării dintre oameni, a responsabilității reciproce. În înțelegerea dintre oameni se manifestă cel mai deplin Dumnezeu. Însemnătatea cuvîntului este atît de mare în concepția iudaică despre lume, încît pînă și mistică evreiască, spre deosebire de orice altă

Conducători ai iudaismului din toate colțurile lumii s-au adunat, în zilele de 11 și 12 februarie 1991, în orașul sfînt Ierusalaim, spre a exprima solidaritatea și sprijinul neprecupețit al întregului popor evreu pentru Statul Israel, atacat, printr-o agresiune neprovocată, de către Saddam Hussein.

În numele Federației Comunităților Evreiești din România, a participat și a luat cuvîntul Eminentă Sa dl. Șef Rabin dr. Moses Rosen, președintele Federației Comunităților Evreiești din țară.

Președintele Congresului Mondial Evreiesc, dl. Edgar Bronfman, a rostit o amplă cuvîntare, în care s-a referit asupra întrevederii avute cu dl. Mihail Gorbaciov, președintele Uniunii Sovietice, în legătură cu Alianța evreilor sovietici. (În anul 1990 au sosit circa 200.000 de evrei din U.R.S.S. în Israel).

Prim-ministrul Yitzhak Shamir a rostit o impresionantă cuvîntare, preamînd splendidă solidaritate cu Israelul ce se manifestă în aceste zile în toate comunitățile evreiești din lume.

VIZITĂ

Vineri 15 februarie 1991, dl. Șef Rabin dr. Moses Rosen, președintele Federației Comunităților Evreiești din România, a primit vizita dlui Milan Resutik, ambasadorul Republicii Federative Cehe și Slovace la București, însoțit de dl. Jan Soth, secretar III al ambasadei.

Vizita a decurs într-o atmosferă prietenească.

mistică, nu încearcă să depășească vorbirea pentru a atinge Inefabilul, ci „se împlinește chiar în cuvînt” (André Neher, *Moise et la vocation juive*, Paris, 1956, p. 147).

În gîndirea iudaică, inefabilul nu este un ideal, ci un esec al spiritului. Dumnezeu nu e inefabil, dar Numele Lui nu se cade să fie luat în desert.

Nimeni nu poate deveni „eu” decît împreună cu „celălalt”; fără „celălalt”, dezvoltarea omului este întreruptă sau degradată.

Individualitatea se formează și se dezvoltă în dialogul dintre egali, care au libertatea să întrebe, să neghe și să afirme o altă părere. În iulie 1944, în preajma eliberării Parisului, Jean Guéhenno a ajuns la concluzia că „libertatea este o cauză comună, pe care o pierzi dacă vrei să salvezi numai pentru tine, că libertatea mea este libertatea celorlalți, că un om nu e niciodată singur, că este produsul tuturor raporturilor pe care le înțeleg cu ceilalți, că nobletea lui este nobletea raporturilor sale, că există o măreție a participării, că plenitudinea ființei mele, bucuria mea nu pot fi obținute decît prin plenitudinea ființei celorlalți, că trebuie ca sufletul comun să fie îndeajuns de tare și de bogat pentru a hrăni pe cei mai nevoiași, pe cei pe care vitregia naturii i-a lăsat dezmoșteniți, pentru ca și ei să poată totuși spera” (*Journal des années noires*, Paris, 1947, p. 425). Parcă auzim ecoul Bibliei, care ne atrage atenția în repetate rînduri că văduva, orfanul, săracul și străinul sînt semenii noștri de care trebuie să ne îngrijim în mod deosebit. Singura atitudine morală față de celălalt este însă respectul față de un egal și nu toleranța superiorului față de inferior.

De aceea, nici sefi de trib, nici despoții de pretutindeni și nici conducători de state totalitare n-au fost personalități autentice, ci mai degrabă niște funcții mai aproape de natură decît de cultură, ca baranga din fruntea unei haite de lupi. Cîtă vreme „celălalt” este o masă indistinctă și supusă, sefi nu pot fi personalități autentice. „Noii mari oameni ai acestor noi timpuri, Hitler, Stalin sînt mari oameni de masă... Un mare om al epocilor civilizate era mare tocmai prin ceea ce îl deosebea de masă, inteligență, voință, cultură, finețea de spirit sau de inimă. Acești noi mari oameni sînt mari prin ceea ce îi aseamănă cu masa, un bun simț grosolan, brutalitate, incultură” (p. 138).

Comunicarea cu celălalt educă puterea creatoare, putința oamenilor de a-și transforma experiențele personale în idei generale, respectul față de nevoile semenilor. Comunicarea cu celălalt este calea principală prin care fiecare poate să devină el însuși. „A vorbi — scrie Em. Levinas — înseamnă a angaja interesele oa-

menilor. Responsabilitatea ar fi esența limbajului” (*Quatre lectures talmudiques*, Paris, 1968, p. 46).

Făurind limbajul pentru a se înțelege și pentru a colabora cu celălalt, oamenii au început să gîndească și să organizeze relații mereu mai civilizate între ei. Spre deosebire de comenzile stăpînilor, poruncile Bibliei nu sînt lucrative, ci morale: îi învață pe oameni să domesticească natura din care sînt plămădiți. Biblia nu poruncește părinților să-și iubească copiii, deoarece este un sentiment natural, dar poruncește copiilor să-și respecte părinții, deoarece este o obligație morală. Biblia poruncește să nu-ți faci idoli, să nu furi, să nu uciși, să nu minți, într-o lume idolatră de jefuitori, de ucigași și de mincinoși.

Prin dialogul cu celălalt, oamenii pot să-și convertească agresivitatea diferitelor dintre ei în cooperare la diversificarea culturii. Pentru prima oară în istoria omenirii, Biblia privește „diferența” ca pe o valoare pozitivă în dezvoltarea morală a omului: *semenul tău nu este numai cel ce seamănă cu tine, dar și cel ce este diferit de tine*. Cunoașterea trece neapărat prin relațiile cu celălalt nu numai datorită limbii în care se ivesc ideile, dar și din pricina că adevărul se formează prin sinteza diferitelor interpretări în discuție. Oamenii înțeleg lumea cu ajutorul cuvîntelor cu care se înțeleg între ei. Insuși felul în care au gîndit vechii evrei a depins, în mai mare măsură decît se crede îndeosebi, de limba pe care o vorbeau. „Procedul sintactic cel mai folosit era simpla juxtapunere. Subordonarea, fraza, perioada sînt aproape inexistente. Ebraica este foarte săracă în conjuncții. Ea reflectă o gîndire eminamente analitică, a unui popor înzestrat cu imaginație speculativă, dar evident fără simț plastic” (Simon Lando, în *Les juifs*, Paris, 1937, p. 223).

Pustiul nu este un peisaj, El predispune la idei abstracte, nu la contemplarea estetică. Au fost mari gînditori, dar n-au ajuns să fie mari pictori decît în clipa în care pictura a depășit mimetismul și a început mai mult să „însemne” ceva decît să „semine” cu ceva.

Contactul direct cu celălalt, prin comunicare orală, menită nu numai să înștiințeze, ci să și convingă, a menținut în mentalitatea evreilor un anume echilibru între făurirea ideilor și trăirea lor pasională, educînd, totodată, și receptivitatea față de opinii potrivnice. „Niciodată, de pildă, sistemele planetare ale unui Copernic sau ale unui Galileu n-ar fi putut să le apară ca niște

HENRI WALD

(Continuare în p. 6)

MOSHE NADIR — magicianul

Așa mi-l închipui pe acest ciudat, foarte ciudat Moshe Nadir... Ca pe un magician... Ca pe un miraculos acrobat al spiritului și al cuvintului, pășind pe o sirmă imaginară — strună în vibrație peste timp și spațiu — între un țig pierdut pe întinderile galițiene, Naraiev, și una dintre marile metropole ale lumii, New York, între ulița evreiască și universalitate... Și mi se pare că-l aud șoptind, la capătul lungului său drum:

„Ce nesfârșită liniște! Ascultți cu încordare,
Să aflu dacă lumea s-a oprit în loc.
Cadranul ceasului, el singur, azvirlit spre-nalturi,
Arată vremea, de glie lepădată-n foc.”

Sint 95 de ani de la ivirea pe lume a lui Moshe Nadir, cel care avea să devină una dintre personalitățile proteice ale literaturii evreiești — de limbă idiş —, scriitorul de o plurivalentă uneori deconcertantă. O carte de vizită exhaustivă a înzestrării sale artistice neobișnuite, a tărimurilor pe care aceasta a dat roade, e greu de alcătuit. Pentru că Moshe Nadir a fost, concomitent, poet, prozator, dramaturg, eseist, memorialist, critic literar, cronist dramatic, folclonist, pamfletar, tălmăcitor. Și enumerarea e departe de a fi completă.

S-au adunat, în Moshe Nadir, generații de creatori feluriti, tendințe și curente variate, stări de spirit multiple, contradicții. Grația, boema trubadurului, neliniștea, sensibilitatea poetului liric, gravitatea gânditorului, subțirimea ironistului, efervescența satiricului, săgălnicia autorului de stanțe lejere, sfișierea nostalgică a stihurilor lui elegiac, fermitatea incandescentă a militantului social, sollicităria simpatică a zeflemistului, științificitatea bonomă a umoristului pur, finețea stilistului, virtuozitatea inovatorului lexical, tenacitatea căutătorului de mijloace moderne în exprimare...

Alte fațete le era firească multitudinea pseudonimelor. Pe lângă Moshe Nadir și Itzhak Reiz (adevăratul său nume), mai semna (între altele): Ana Dona, Ida Schildkraut, Pilatus, Spiritak, Rinaldo, Ben Meir, Max Wax.

RUGĂCIUNE

Doamne,
Ascultă ruga mea,
Așa cum ai ascultat
Rugăciunea moșilor și strămoșilor mei.
Oprește, Doamne,
Mina ucigașă a vrăjmașilor lui Israel
Care vor să-i piardă țara,
Țara sfântă pe care Tu ai făgăduit-o
Și în care Tu ai așezat poporul ales.

De mii de ani, Doamne,
Ai credincioșii lui Israel
Pe care l-ai trecut prin multe încercări,
Dar el ți-a rămas fidel,
Nu s-a lepădat de Tine
Spre a-și salva viața trecătoare.
Ajută-l, Doamne, acum
Și salvează-l țara de Tine dată.
Îți mulțumesc, Doamne, că mă vei
asculta,
Așa cum vei asculta și pe nepoții
Și strănepoții nepoților mei
Care vor crede în Tine,
Căci Tu ești bun și drept
Și vei fi de-a pururi
Pavăza noastră

Amin!

IULIUS SILBER STEIN

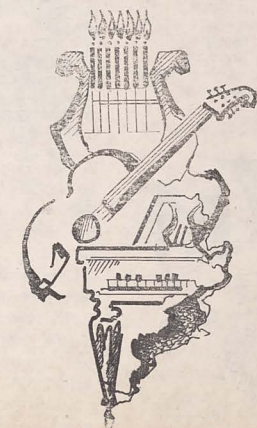
rămîne un astru, scînteietor și inconfundabil în literatura evreiască, cu valențe detectabile și pe plan universal.

Găsim, iar și iar, pagini memorabile în lungul și al cărților sale, între care „Rozmarin”, „De la om la om”, „În jungla cuvintelor”, „Povestioare cu morală și lucruri născocite”, „Sub soare”, „Idiotul genial”, „Miine e luni”, „Foc și cerneală”, „Zile din zilele mele”, „O lampă la fereastră”.

La aproape 50 de ani de la dispariția lui Moshe Nadir, încerc să-mi imaginez chipul său, marcat, spre sfîrșit, de tristeți abisale, de spaimele vremelnice, ale morții, cu care se încumetă totuși „glumească uneori... În întunericul ce începe să-l cuprindă, licărește, vie și de nestins, amintirea țigșorului natal, de care inima și scrisul său nu s-au desprins niciodată — Naraiev, leagănul copilăriei sale, lăsat în urmă la 13 ani, lăcaș mirific, pe care îl numește, într-unul din cîntecele sale de amurg:

„Naraiev — tu! Oraș — cu-nună a vieții mele.
Naraiev! Tufișul meu de spini în flăcări.”

Ilustrăm sumara noastră evocare a lui Moshe Nadir cu un la fel de sumar florilegiu de NADIR — isme. Alcătuite din paradoxuri, aforisme, cuvinte de duh și poeme în proză, ele nu reprezintă decît puține dintre laturile creației scriitorului. (Fi-rește că, în traducere, o bună parte a calității lor se pierde). Celor ce nu-l cunosc, sau care nu-l pot citi în original pe Moshe Nadir, fie-le, aceste cîteva extrase, și prilej de „contactare” a autorului și îndemn spre viitoare — mai substanțiale — lecturi.

Atunci cînd carnea mea va fi fost deovătată, singele meu secat și deservitele mele șlefuite — atunci mă voi preface în literatură aleasă: aromitoare ca un fir de iarbă vestedă; limpede precum sunetul clarinetului; minunată precum miracolul unei umbre ce cuvîntă de sub glie.

Atunci, poate, vor ajunge unii să simtă mireasma vieții mele — de pădure arsă de tină.

O, dacă gîndul ar putea ține el însuși condeul în mină!

O, dacă inima s-ar putea ea însăși muia în cerneală, grîtindu-mi mie osteneala!

Atunci cînd Moshe Leib (Hal-pern, poet din generația lui Nadir — n.n.) vine în ospețe la mine, în America, ne apucăm cu ardore de scris. Alți scriitori reprezintă începutul unei familii de artiști. Noi — pe semne — sfîrșitul.

Pentru unii scriitori, scrisul e un proces prin care se descarcă de preaplinul lor, iar pentru alții, un proces pentru a-și umple propriul vid.

Un scriitor mi se adresează: — Toți zic că trebuie să scrii așa cum se vorbește. Totuși, atunci cînd am transcris stenografic o discuție între eroii mei, redînd-o într-o schiță, dumnea-voastră mi-ați spus că nu merge. Care e adevărul? — Adevărul, dragul meu, e că trebuie să scrii într-adevăr așa cum se vorbește, însă cu un mic amendament. Și anume: trebuie să scrii așa cum vorbește cineva care știe foarte bine să scrie.

El zugrăvește întregul adevăr (ca mulți alți scriitori, își închipuie că tot ceea ce i se întîmplă unui om este adevărat!).

Am dovedit fără doar și poate că adevărul este mai puternic decît ficțiunea. Un lucru însă: trebuie să știi să născocеști adevărul — pentru că viața e puțin cam leneșă în privința asta.

Pe Stradivarius nu-l poți critica decît pe strunele unui Stradivarius.

Pădurea se înveșmîntă în verde. O pădure frumoasă, înmiresmată, în care păsări băteau din aripi, în care susurau lăute de ape. O pădure întinsă, frumoasă, învăluită în deasă întunecime, prin care rătăceau, în picioarele goale, mistere. O pădure întinsă — întinsă. O pădure frumoasă — frumoasă. O pădure cu miresme stinse de dor și culori ieșite din minți. Cu primăveri ascunse sub țărîni.

Copacii au fost doborîți. Prefăcuți în hîrtie. Și din întreaga, întinsa, frumoasă, sălbatecă pădure a rămas o foaie de hîrtie, pe care un poet drăgălaș cîntă frumusețea pădurii, în rime ca lună, sună, tună, răsună. Această, doamnele mele, înseamnă civilizată. Pădurea singură nu e nimic. Dar cînd e doborîită și pe rămășițele ei se scrie un cîntec închinat pădurii, aceasta înseamnă poezie. E firesc, nu?

Evaluarea adevăratei măreții în artă e un lucru greu, chiar și pentru specialiști. Adevărata artă e un mister. Iar mistere în masă nu există.

Tilcul unui cîntec stă în melodie. Cuvintele nu-s decît iscălitura ei.

Simburele adevărului abstract se află într-o coajă numită om. Dacă decojești adevărul — distrugi și omul și adevărul.

Pentru boagi, Dumnezeu e un lux, precum șampania, dar pentru săraci, Dumnezeu e o necesitate, precum pîinea...

Pe vremuri, oamenii căutau zei. Astăzi, se mulțumesc cu mai puțin. Oamenii caută oameni.

Unui om plicticos totul i se pare plicticos — chiar și Shakespeare.

Unui om interesant totul i se pare interesant — chiar și omul plicticos.

Omul să facă ce-l îndeamnă inima, și să tragă ponoasele? Ori să facă ce-l îndeamnă capul — și apoi să ducă dorul ponoaselor pe care le-a evitat?

Cimitir... Cîmpie însămîntată cu oameni neliniștiți, pe care au răsărit pietre făcute, luminoase.

Să n-ai, pur și simplu, mințe nu e nici o deșteptăciune. Deșteptăciune înseamnă să-ți petreci ani de-a rândul învățînd cum să n-ai mințe.

Dacă are căutare prostia, e un nonsens să fii deștept. Dar se poate spune, la o adică, și invers, dacă prostia are căutare, cea mai mare deșteptăciune e să fii... nerod.

Inima omenească e un copil nu prea deștept... Nu-i ușor, însă, s-o înșeli.

Ce înseamnă a fi trist? Atunci cînd un om pierde ceea ce nu a găsit încă.

Viața e o carte minunată; cu cit o citești mai mult, cu ațiti o înțelegi mai puțin. Iar noi simțim niște biete litere naive, care vor să se citească singure.

Munca e salamandra care ne devoră timpul, ca să nu băgăm de seamă că timpul ne devoră pe noi.

Depărtarea purifică. Depărtarea zilelor care se pierd în urmă, sau a celor care mijesc în zare. Binecuvîntate depărtări!

Vineri. În pantofiori de atlas afară se apropie, tiptil, înserarea. Cenușul zilelor de rînd s-a desprins, precum solzii peștilor. Ochiurile de geam prind în apele lor licărul luminărilor peste care s-a rostit binecuvîntarea. Și-l rîsipece în gingașe fire de beteală aurie...

E totul dulce, pur, scăldat în liniște și lumină... Trec adieri de soferan, munte, vară, Cîntare a cîntărilor... Și o boare de pește cu piper...

Gînduri bolnave, subrezite de bătrînețe, desprindeți-vă de inima mea și lăsați-mă slobod. Aidoma unor bărci de salvare într-un port amenințat de furtună, adunatu-v-am, prapionitu-v-am de țărîm cu lanțuri, scăpare pregătindu-mi pentru vremuri de urgie.

Acum sînteți prea multe și ațiti de năpădit e portul de bărci salvatoare, încît la vreme de urgie nu le voi putea desprinde de țărîm.

Prezentare și traducere de EMANUEL NIHALOVICI

MERIDIANE • MERIDIANE • MERIDIANE

Comemorare târzie

După ce, încă în anul 1146 (acum aproape 850 de ani), a avut loc la Norwîck, în Anglia, o josnică învinuire de „omori ritual”, cu tot cortegiul de persecuții și torturi care au urmat, la 15 martie 1190, circa 150 de bărbați, femei și copii evrei au fost masacrați în cel mai barbar pogrom antisemit din istoria medievală a Marii Britanii. După 800 de ani de la această barbarie, evrei și creștini s-au reunit la York, într-o încercare de reconciliere, care a constituit preludivul unei serii de manifestări consacrate tragediei ce a avut loc atunci, la Clifford's Tower (Turnul Clifford), supranumit „Masada britanică”. Comemorarea are la bază istoria, dar ea s-a încadrat într-un amplu program evocator. Prof. Barrie Dobson a inaugurat manifestările cu o istorie a evreilor din York-ul medieval, după care rabinul Norman Solomon a oficiat un serviciu divin la Clifford's Tower, în memoria victimelor pogromului. A urmat o întâlnire oficială, la care au luat parte, printre alții, primarul York-ului și dr. Lionel Kopelovitz, președintele lui Board of Deputies din Anglia. În cursul aceleiași serii a avut loc un concert comemorativ care a inclus premiera mondială a „Cantatei pentru două voci și orchestră” de Malcom Singer, pe versuri de Michelene Wandor, lucrarea „Clifford's Tower” de Malcom Lipkin, prima audiere britanică a „Litaniilor pentru cei persecutați”, de Herman Berlinski, „Serviciul divin”, de Ernest Bloch, precum și alte lucrări muzicale închinete tragediei de atunci, cauzată de fanatismul

religios creștin al epocii. Printre interpreți s-au aflat Stephanie Power, Carole Rosen, Jane Manning și menestrelul său, Corul „Zemel”, Corul „Bach” din Yorkshire, cantorul Louis Bergman ș.a.

Centrul de Studii Medievale de la Universitatea din York a prezentat prelegerea „Evreii în drama medievală”; dr. Margaret Brearley, de la Centrul de Studii Iudaice, a ținut o conferință cu tema: „Poezia evreiască și creștină despre Sion”, iar rabinul Jonathan Romain a discutat despre „Elegii pentru martirii Sionului — poezii scrise de evreii din Europa”. În cadrul Oneg Șabatului din seara acelei zile, s-a relevat contribuția evreilor la cultura și comerțul orașelor Leeds și York.

S-a desfășurat, de asemenea, un concert comemorativ la Turnul Clifford.

În ziua următoare, dr. Peter Addyman, de la Societatea Arheologică din Yorkshire, a vorbit despre cimitirul evreiesc medieval din York. În cursul aceleiași zile, a avut loc o adunare comemorativă cu tema „Forme ale tradiției și speranței”, ilustrată sonor de Corul „Zemel”. De asemenea, au fost deschise două expoziții, una cu tema „Stilul evreiesc de viață” la Muzeul „Bar Convent” și alta, intitulată „Vechi documente și cărți evreiești”, la Biblioteca „York Minster”.

Conferințe, rugăciuni, elegii etc., toate cu caracter comemorativ. Dar crimele comise atunci și de atunci împotriva unor oameni fără apărare pot fi oare uitate?

Giacomo Meyerbeer

Opera „Hughenoții” la Paris

Ilustrul compozitor Giacomo Meyerbeer, de fapt Jacob Lieberman Beer, a cărui operă „Hughenoții” a fost de curind montată la Paris, s-a născut la Berlin, în anul 1791, anul morții lui Mozart, ca fiu al bancherului Jacob Beer și a murit în 1864. Prima sa operă a fost „Jephthé” care în 1813 nu a fost deloc aplaudată. El a continuat totuși, întreaga sa viață, să fie fidel iudaismului. În 1895, opera sa „Profetul” a fost cîntată la Londra de aproape 150 de ori.

Celebru în secolul său, Meyerbeer a intrat în uitare. Păcat. Dacă nu are genul lui Rossini, libreturile sale adesea stufoase, orchestrația sa colorată ar

fi meritat o revitalizare, chiar trecătoare, a muzicianului care a compus „Robert le Diable” și „Africana”.

Suflet sensibil, Meyerbeer recomandă opera „Rienzi”, prima lucrare de gen a lui Richard Wagner.

Ca director al Operei din Berlin, între 1842 și 1847, el înscrie în repertoriul acesteia „Vasul fantomă” (sau „Olandezul zburător”), marea operă wagneriană. Ingrat, Richard Wagner l-a nedreptățit însă pe autor, calificându-l și pe el și pe Felix Mendelssohn-Bartholdy ca spiritor necreativ.

Crima lor majoră? Ambii au fost evrei.

PREMIILE WOLF PE 1991

Marele violonist, lordul Yehudi Menuhin, elevul lui George Enescu, născut la New York și stabilit la Londra, precum și compozitorul și dirijorul italian Luciano Berio au primit „Premiul Wolf”, unul dintre cele mai prestigioase premii israeliene. Au mai fost acordate premii pentru chimie, medicină, fizică, agricultură și matematică.

Comitetul de selecție a motivat alegerea muzicienilor ca datorindu-se faptului că, prin activitatea lor, ei au reușit să unească oamenii în ideea iubirii și a stimei reciproce. Acest fapt ne duce cu gîndul la remarcă făcută de marele dramaturg englez, de origine irlandeză, G. B. Shaw compozitorului și pianistului norvegian Edvard Grieg: „Orfeu, cu sunetele lui fermecătoare a supus fiarele și pietrele. Pietre avem destule, iar fiarele umblă pe toate străzile. Cîntă ca din pietre să scape scînteii iar din pielea fiarelor să răsară oameni”.

Cu referire la personalitatea lui Yehudi Menuhin — azi în vîrstă de 74 de ani — s-a subliniat faptul că marele violonist evreu este unul dintre cei mai iluștri muzicieni ai secolului al XX-lea. „Interpretările sale de neuitat și activitatea umanitară au contribuit semnificativ la unirea națiunilor prin educația

muzicală, prin iluminarea oamenilor și prin ridicarea nivelului cultural în întreaga lume”.

Yehudi Menuhin a făcut numeroase turnee de concert în toate continentele, fiind, de multe ori, și oaspete al țării noastre.

Menționăm că aceste premii anuale, stabilite încă în anul 1975, poartă numele domnului Ricardo Wolf, care a fost ambasador al Mexicului în Israel.

Festivitatea de înmînare a premiilor Wolf pe anul 1991 va avea loc în luna mai a.c., la Knesset, în prezența președintelui Statului Israel, Chaim Herzog.

UN MARE VIOLONIST

Shlomo Mintz s-a născut în Uniunea Sovietică și a crescut în Israel. Educația sa muzicală începe la trei ani, pentru că, la șase ani, micuțul violonist s-a ajuns elev al profesorului Ilona Fehér, care își dă seama de talentul său ieșit din comun. Ca urmare, Shlomo Mintz va obține o bursă la „Fundatia Culturală Americano-Israeliană” și va putea ajunge la celebra „Juilliard School” din New York, elev al clasei lui Dorothy Delay.

Debutează, la vîrstă de 11 ani, ca solist al Filarmonicii Israelului. Cinci ani mai târziu, tînărul virtuoz va apărea pentru

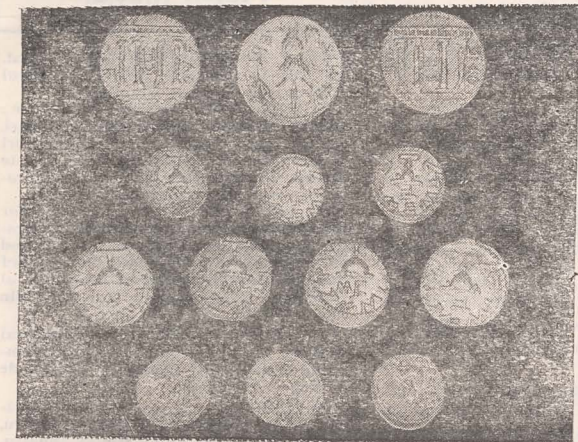
cătar pe vasul care o adusese. Era în anul 1738. Refuzînd să se convertească la catolicism, a fost expedită, după scurt timp, înapoi. Expoziția menționată, găzduită de „Muzeul canadian al civilizației”, prezintă aproape 300 de exponate care ilustrează experiența evreilor canadieni în agricultură, vînațorie, construcții de drumuri, comerț și meserii tradiționale, dar și preocupările acestora în ținuturile arctice. Pe ecranele instalate în sălile expoziției se relatează, printre altele, despre activitatea lui Zahan Hanen, evreică proprietară de ranch. Tot de aici aflăm că diferite muzee evreiești aveau tradiția de a participa la expozițiile internaționale, de exemplu la Londra (1907), Dresda (1911) etc. Programul vizitei este completat de conferințe, spectacole de teatru, concerte și demonstrații de ațitanat.

Muzee ale comunităților evreiești au început să ia ființă în Europa spre sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru. Printre primele înființate, menționăm pe cele de la Viena (1895), Hamburg (1896), Frankfurt (1897), Basel (1908), Strasbourg (1908), Varșovia (1910). Unele muzee de faimă, ca Louvre, au creat secții de cultură și de istorie a evreilor. Altele, ca acela din Praga, au înființat chiar filiale.

Dintre țările vecine cu România, un muzeu vast a fost înființat în Ungaria — la Budapesta (1923). Cel de la Belgrad s-a deschis în 1960, iar la Sarajevo — în 1966, cu ocazia aniversării a patru secole de la sosirea sefardilor în aceste locuri. În Bulgaria funcționează o expoziție permanentă pe tema „salvării evreilor bulgari în perioada 1941—1944”. Cu ocazia sărbătorilor „Sefarad '92”, se preconizează organizarea la Sofia a muzeului comunității evreiești din Bulgaria.

Dreptre Muzeul de istorie a comunităților evreiești din România s-a scris în această revistă. Revenim și invităm cititorii să-l viziteze cît mai curînd. E foarte interesant.

Dr. VITALIE TEODORU

COLECȚII

La propunerea lui David Ben Gurion, în anul 1958, cu ocazia celei de-a zecea aniversări a Statului Israel, a fost înființat Oficiul de monede și medalii al guvernului israelian. El are ca obiectiv comemorarea evenimentelor istorice și naționale, culturale sau științifice, spre a aduce un omagiu personalităților marcante ale istoriei noastre și a da o dimensiune artistică evenimentelor din viața individuală și familială evreiască.

Emisiunile acestui oficiu se împart în trei categorii: monede, medalii și pandantive.

Temele și machetele monedelor sînt alese de un comitet depinzînd de Banca Israelului, compus din personalități reprezentative și prezidat de un judecător de la Curtea Supremă.

În general, trei noi monede sînt emise anual: una de Iom Haatmaut (Ziua Independenței); a doua de Roș Hașana — consacrată unui loc prestigios din Tora Sfîntă — și a treia cu ocazia sărbătorii de Hanuca — onorînd o comunitate din Diaspora. Aceste monede, a căror greutate în aur variază între 7

și 30 grame, sînt piese de colecție, limitate ca număr și perioadă de subscripție, fiind puse la îndemina numismaților, a colecționarilor sau a investitorilor.

Medaliile sînt din aur, argint, bronz sau aramă. Perioada de valorificare este mai largă. Ele sînt desenate de mari artiști, ca: Gutman, Mané Katz sau Castel. Temele medaliilor sînt variate și privesc fapte locuri (Ierusalim, Iordan ș.a.), fie evenimente rituale (Șema Israel, Bar Mitzva) sau naționale (Exodus, Victoria asupra nazismului ș.a.). Oficiul emite, de asemenea, medalii la solicitarea unor asociații sau grupuri.

De cîțiva ani Oficiul emite pandantive în aur și argint, veritabile bijuterii cu aspect modern, care cunosc un mare succes, grație stilului și calității lor. Și temele acestor obiecte de artă variază: Maghen David, Mazel Tov, semne zodiacale etc.

Este demn de remarcat că beneficiile obținute pe această cale sînt vîrsate Trezoreriei Statului Israel, fiind destinate ocrotirii naturii în Țara Sfîntă.

Dr. DESIDER GALSKY

Un accident de automobil a pus capăt vieții dr.-ului Desider Galsky, președinte Comunității Evreiești din Cehoslovacia, personalitate complexă, care a jucat un rol important în viața țării și a comunității sale.

El a fost apreciat nu numai de către comunitatea evreiască, dar și de conducătorii politici și religioși din țară, inclusiv de președintele Václav Havel.

Dr. Galsky a crescut în orașul Michalovce, din estul Slovaciei. Părinții săi au căzut victime terorii antisemite; ei au murit în Holocaust. Împreună cu alți evrei, a fost deportat într-un lagăr de muncă din Slovacia, de unde a evadat alăturîndu-se partizanilor care luptau împo-

triva naziștilor slovaci.

După război, a lucrat în cadrul Ministerului de Externe, de unde a fost exclus, împreună cu alți evrei, ca urmare a prigoanei antisemite.

În 1981, a fost ales președinte al Comunității Evreiești, dar în 1985 a fost silit de către autoritățile comuniste să părăsească postul, ca urmare a contactelor avute cu evreimea din țările Europei occidentale.

După „revoluția de catifea” din noiembrie 1989, a fost rechemat să conducă Comunitatea Evreiască, iar în vara anului 1990 l-a însoțit pe președintele Havel în vizita sa în Statul Israel.

prima oară pe celebra scenă new-yorkeză de la Carnegie Hall, unde va face senzație ca solist al Filarmonicii din Pittsburgh, sub bagheta lui William Steinberg. În luna mai a anului 1976, la invitația marelui violonist Zino Francescatti, Shlomo Mintz concertează pentru prima oară în Europa. În urma succesului obținut, i se oferă numeroase contracte pe cele mai mari scene de concert europene. Primul său disc — concertele de Bruch și Mendelssohn, cu Orchestra simfonică din Chicago, sub bagheta lui Claudio Abbado — apare în anul 1981. Urmează, în scurt timp, încă două versiuni discografice semnate Shlomo Mintz — Capricciile pentru vioară solo, de Paganini, și lucrări pentru vioară solo, de Fritz Kreisler.

Shlomo Mintz a ajuns în ultimii ani să apară în mai mult de o sută de concerte pe săptămîna. Colaborările sale vizează, în principal, ansambluri simfonice de renume, ca Berliner Philharmoniker, London Philharmonic Orchestra, Orchestra simfonică din Paris, Filarmonica din New York, Concertgebouw Orchestre și dirijori de mare renume, ca Abbado, Daniel Barenboim, Antal Dorati, Zubin Mehta sau André Prévin. La cei 33 de ani ai săi, violonistul Shlomo Mintz s-a și impus, în context internațional, pe primele locuri ale generației sale de violoniști concertisti.

CRISTINA SÂRBUR

DR. JEAN ANCEL

Soluționarea problemei evreiești în Basarabia și Bucovina, iunie-iulie 1941 (fragmente)

(Urmare din nr. 708)

FAZELE DE EXTERMINARE

Exterminarea în România poate fi împărțită în două faze:

1. faza spontană
2. faza organizată.

În zonele rurale și semirurale, inclusiv în unele mici orașe, numite în general „ștetl”, a existat o fază spontană, care s-ar putea denumi „interregnum”¹⁹, perioada dintre plecarea armatei sovietice și intrarea trupelor române sau germane. Parte din populația existentă a profitat de această situație și s-au creat bande de teroriști „avind ca prim scop exterminarea evreilor”²⁰. Este aproape imposibil de descris omoriurile, furturile, violențele etc., inițiate și efectuate de aceste bande. Iată o scurtă trecere în revistă.

La Banila-pe-Ceremuș, țăranul ucrainean Ivan Codalo a reunit o bandă care a hotărât să extermine evreei locali. Peste 20 de evrei prinși de țăranii au fost aduși la cimitirul evreiesc din Banila — un sat apropiat — și împușcați. După asasinare, țăranii au pornit să fure din locuințele evreilor (la judecată criminalii au declarat că obiectele — bijuterii, haine și obiecte de valoare — le-au fost „donate” de victime înainte de execuție)²¹. Restul bunurilor evreiești au fost închise în depozite și apoi vindute la licitație de „Centrul Român de Româniizare”.

La Sadagura, alt orașel bucovinean, Vladimir Rusu s-a autoproclamat comandantului poliției locale, formată la inițiativa lui. Banda sa a furat și a omorât peste 100 de evrei la Rohozna, Jucica Nouă și Sadagura, în 5–6 iulie²². După omoruri „Rusu și banda sa armată au mers din casă în casă, prădând și dirijând evreei rămași din cele trei sate spre primăria de la Jucica Nouă și de aici pe un deal din vecinătate, unde au fost împușcați. Tineretele au fost împușcate ceva mai târziu, pentru a fi mai ușor de înșelate”.

Cruzimea lui Rusu (care era învățător) și a cohortelor sale a fost doar un singur exemplu de eveniment tipic petrecut în multe orașele și sate în timpul perioadei de „interregnum”. Rusu a tăiat degetul unei evreice înainte de a o omorî pentru a-i fura mai repede un inel. A arestat pe propriii săi prieteni evrei la Sadagura și și-a omorât elevii forțându-i să-și sape singuri groapa²³. Elementul caracteristic al acestei faze de exterminare a fost faptul că asemenea acte au avut loc în localități unde nu existaseră în prealabil tensiuni serioase între evrei și creștini și unde relațiile fuseseră bune timp de secole. De aceea evreei nu încercaseră să fugă. În sate, mai ales în Basarabia, mulți evrei au scăpat la prima fază de exterminare. Unii au fugit în păduri, pe cîmp ori s-au ascuns sau au avut încredere în vecinii lor creștini.

Într-un timp foarte scurt, a avut loc un reviriment complet al sentimentelor și atitudinilor din partea creștinilor. Prietenii vechi, camaraderii din armată, relații de afaceri — toate au fost imediat uitate. Schimbarea a fost atât de rapidă, încît nu a dat evreilor vreo șansă să-și aprecieze poziția.

În Basarabia și în parte în Bucovina, asasinările și jafurile au luat uneori forma de răzmerițe populare contra evreilor ca evrei, contra evreilor ca aliați ai rușilor și ajutoare ale unui ocupant străin. Așezările evreiești au fost astfel atacate imediat după retragerea sovieticilor.

Este imposibil să se calculeze cîți evrei și-au pierdut viața atunci, dar se poate spune că au fost zeci de mii.

ARMATA ROMÂNĂ

Primele trupe care au intrat în Bucovina au fost de fapt trupe combatante — o brigadă de cavalerie și batalioanele 9, 10 și 16 de infanterie (vinători), urmate imediat de divizia 4-7-a de infanterie sub comanda gen. Olimpiu Stăvrat. Comandantul adjunct și prietenul său personal era maiorul Gheorghe Vartic, pretorul diviziei și executantul „ordinelor speciale”. Colonelul Emanoil Brădățeanu comanda batalionul 10, iar colonelul Vasile Cărlan batalionul 9. Drumul urmat de aceste unități a fost crucial pentru evreei din nordul României,

unde erau concentrate cele mai mari așezări evreiești, cu mii de locuitori, Herța, Noua Suliță, Hotin și Lipcani²⁴.

Divizia 7 s-a lansat în executarea „ordinelor speciale” înainte de pătrunderea sa în Bucovina de nord. În zilele dinainte de 22 iunie, trupele sale erau antrenate în lupta corp la corp, drept înamic pretorul Vartic indicându-i pe evreei care cu numai un înaintat ar fi precipitat pierderea Basarabiei. Această pregătire ideologică a cuprins ordine precise cu privire la soarta evreilor, inspirate de vechea idee fixă a românului antisemit: „nu vă fie milă de evrei, sint trădători”. Execuțiile acestor unități pot fi recapitulate cu mare precizie, deoarece au fost consemnate de secretarul pretorului, Dumitru Hatmanu, care a mers pe urmele unității combatante. Execuțiile propriu-zise au fost făcute de un mic număr de soldați, sub comanda lui Gheorghe Vartic²⁵.

Primele omoruri au avut loc la Siret (Bucovina de sud), la cinci km. de noua graniță cu Sovietele, unde trăiau mulți credincioși ai dinastiilor hasidice de la Sadagura și Vișnița. Evreei din oraș au fost deportați pe jos la Dornești, la o distanță de 12 km. Zeci de evrei care nu puteau umbla au rămas în urmă alături de cei bătrîni și invalizi, împreună cu cîteva femei pentru a-i îngrijii. Acești evrei au fost duși într-o vale nu departe de oraș, unde femeile au fost violate de soldați din divizia 7. Bătrînii, împreună cu hahamul și soția sa au fost duși la comandamentul diviziei și acuzați de „șpionaj și atacare a armatei române”²⁶. În aceeași zi, toți inclusiv femeile, au fost împușcați la podul de peste Prut, în prezența locuitorilor din Siret, aduși special la locul execuției.

Herța a fost cucerită de batalionul 9 la 4–5 iulie, după o incursiune reușită. Evreei care au venit să salute soldații au fost bătuiți și obligați să se dezbrace. În aceeași zi, divizia 7, sub comanda generalului Stăvrat și a adjunctului său, a intrat în Herța. Vartic a numit imediat un nou primar și a format o gardă civilă²⁷ a căror unică funcție era să identifice evreei și să-i adune cu ajutorul armatei. Un total de 1500 de evrei au fost adunați în patru sinagogi și într-un beci, de către patrulile de soldați și de garda civilă, care a arătat cine trebuie arestat, bătînd victimele. După arestări, cetățenii locali și români, inclusiv ofițeri, au început să prade casele evreiești în prezența comandanților diviziei. Deși cucerită fără bătălie, localitatea părea să fi fost asediată, cu zeci de cadavre evreiești pe străzi, case incendiate de hoți și mobilă aruncată pe stradă.

Concentrarea evreilor a fost completată rapid cu ajutorul unui violonist local, care cunoștea bine casele evreilor deoarece, în această calitate le vizita adesea²⁸. Noile autorități locale și reprezentanții armatei au întocmit o listă de „suspecți”²⁹ și, a doua zi, 6 iulie, o parte dintre evreei destinați să fie im-

pușcați au fost identificați de un membru al găzii civile. Garda civilă a fost cea care a luat fete evreice din sinagogi și le-a predat soldaților; aceștia le-au violat una după alta. Evreei, mai ales femei cu copii mici și băbați și femei în vîrstă, au fost duși la o moară în afara orașului și împușcați de trei soldați³⁰. Un grup mai mic, format din 32 de evrei, mai ales tineri, a fost dus într-o grădină particulară și obligat să-și sape groapa. Au fost așezați în rînd în fața gropilor și împușcați. Unul dintre soldați, ajutorul lui Vartic, a luat din sinagogă o femeie tânără cu copilul în brațe și a împușcat-o pentru plăcerea lui, după ce participase la masacrul celor 32 de evrei. Impușcarea unui număr mare de evrei puneau unele probleme tehnice, deoarece planificarea fusese nerușată — nimeni nu se gîndise la necesitatea mormintelor. De aceea, după execuție, cadavrele zăceau în singe pazie de un soldat care din timp în timp „trăgea cite un foc de armă cînd unul dintre muribunzi mișca”³¹.

Rabinul comunității a fost asasinat acasă împreună cu toată familia. O fetiță de cinci ani a fost aruncată în groapă înainte să moară³². Supraviețuitorii au fost apoi deportați în Transnistria.

¹⁹ „În primele zile de la începutul războiului, multe zone din Bucovina de nord și Basarabia au rămas fără nici o autoritate. Zona s-a bucurat de un adevărat „inter-regn” cum a arătat un tribunal românesc”. Ordin de arestare a numiților V. Clem și S. Loy din satul Banila-pe-Ceremuș, care au informat o bandă de teroriști despre locul unde se adăpostea familia Katz în iulie 1941 [conducînd la uciderea lor și la prădarea bunurilor lor], mai 1943 (Documents, vol. VI, doc. 29, p. 301).

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem p. 302.

²² Act de acuzare contra lui V. Rusu, care a format o bandă de teroriști la Sadagura și în noaptea de 5–6 iulie au exterminat evreei din satele Rohozna, Jucica Nouă și Sadagura (jud. Cernăuți) și și-au însușit bunurile lor”. 2 iunie, 1943 (Documents, vol. VI, doc. 30, p. 304–307).

²³ Ibidem, p. 305. Rusu, ca mulți alții asasini de evrei, a fugit din Bucovina de nord și Dorohoi înainte de revenirea armatelor sovietice. A fost judecat de un tribunal sovietic și condamnat în lipsă la 20 de ani închisoare (idem, p. 306). Românii nu l-au extrădat, dar l-au judecat la București drept criminal de război.

²⁴ Crimele comise de trupele care au ocupat Bucovina de nord și crimele de la Siret au fost descrise în detaliu în „Act de acuzare contra generalului Stăvrat”. Această informație este confirmată în memoriile publicate de supraviețuitori, precum și în memoriile publicate în Arhivele „Yad Vashem” (în continuare YVA). Colecția 0–3. Se vor menționa numai cîteva din aceste relatări. Deoarece autorul se bazează mai ales pe surse românești Altă sursă importantă este Hugo Gold. Geschichte der Juden in Bukovina. Ein Sammelwerk, 2 vol., Tel Aviv, 1958–1962.

²⁵ În timpul interogatoriului, D. Hatmanu a declarat: „Execuțiile au fost făcute de subofițerii Motrici Gheorghe, Istrate N. Agic și Leonte Vasile... Calea acestor trei coloane militare — Siret,

Herța, Noua Suliță, Hotin, Lipcani — era acoperită de cadavre...” (Act de acuzare contra generalului Stăvrat, în „Documents”, vol. VI, p. 425).

²⁶ Ibidem. Vezi și Gold. Geschichte der Juden in Bukovina (vezi nota 34), vol. II, p. 105–108.

²⁷ Act de acuzare contra generalului Stăvrat, în „Documents”, vol. VI, p. 426. Trebuie menționat că evreei din Herța, un oraș moldovenesc anexat în 1941 pentru prima oară în istoria sa, la Uniunea Sovietică, se considerau români și nu au încercat să fugă. Ei au rămas și au așteptat trupele de eliberare, bătîndu-se pe bunele lor relații cu românii locali. Majoritatea nu știau că, la anul petrecut de ei sub ocupație sovietică (iunie 1940–iulie 1941), România devenise o țară fascistă. După primul val de omoruri provocat de „bucuria eliberării”, trupele române au găsit 1500 de evrei.

²⁸ Ibidem, p. 426.

²⁹ Actul de acuzare contra generalului Stăvrat cuprinde numele celor care au întocmit lista de „suspecți” care a inclinat comunisti și simpatizanti comunisti, precum și funcționarii sovietici rămași în oraș (idem, p. 426–427). Scriitorul evreii Marius Mircu, care, după eliberare, a publicat primul broșuri despre exterminarea evreilor, bazîndu-se pe marturiile culese de el, menționează unele detalii specifice despre românii locali care au întocmit-o lista „Lista a fost întocmită de Panaft Chifu, un liberal, fost adjunct de primar; Mihai Ștefănescu de la partidul național țărănesc; Ilie Stăclaru din partidul lui A.C. Cuza; Tancu Alexandru. Ei înșiși s-au lăudat că au întocmit-o” (Mircu. Pogorurile din Bucovina și Dorohoi, p. 105–106).

³⁰ Act de acuzare contra generalului Stăvrat, în „Documents”, vol. VI, p. 427.

³¹ Ibidem.

³² Între detaliile privind masacrele de la Herța, menționate în Actul de acuzare contra generalului Stăvrat, există o relatare despre o „fetiță de 5 ani, Min Rotaru, care respira încă și a fost aruncată în groapă înainte să expire” (idem p. 427).

(Va urma)

Florin Mugur

Poetul Florin Mugur a fost înhumat, miercuri 13 februarie 1991, la cimitirul evreiesc din Șoseaua Giurgiului.

La trista ceremonie au luat parte: membrii familiei defunctului, redactorii, scriitorii și criticii literari, membri ai editurilor și redacțiilor unor reviste literare din București, numeroși admiratori și prieteni ai poetului.

A fost prezent dl. ing. Theodor Blumenfeld, secretar general al Federației Comunităților Evreiești, reprezentînd pe Eminența Sa dr. Moses Rosen, Șef Rabinul Cultului Mozaic și președinte al Federației Comunităților Evreiești din România.

Au oficiat prim-cantorii Aizic Jukovski și Willy Harnik, secondai de corul Templului Coral din București, dirijat de dl Roger Avramescu.

Personalitatea valorosului poet, dispărut atât de prematur din mijlocul nostru, a fost evocată de d-nii: Mircea Dinescu, președintele Uniunii Scriitorilor din România, Constantin Crișan, critic literar și Florin Iaru, poet. Ei au subliniat calitățile de om și locului lui Florin Mugur în lirica românească, creator de valori perene și totodată exigent și prețuit editor al multor lucrări literare ce au văzut lumina tiparului în editura „Cartea Românească”.

MELODIE

Cu pletele pînă-n pămînt iscăliturile acelor timpuri vechi și geniale — fiecare nume ca o bătălie de oameni auri și de animale — decizia! onoare! răscăli! ce curbe-n dans! ce blonde turbioane! Biblia mea e plină de numele lor, plină de peri, de bucle aspre, de ciufuri

grosolane sucindu-se pe timpla cuvintelor, suspine lăudăroase, tremoluri vagi — o, prea frumoșii grandamoni ai viziunilor bunicii mei, profetii inculte și magi. Și cărtile se umflă de fală și se-nfoaie mug turmele prelung, neîntrerupt niște păstori bătrîni, cu capul palid scriu mane, tekel, fares pe cer — și dedesubt se iscălesc, și vitele-i urmează pe drumul mult cotit, prin spîinii suri măgari, berbeci, oi blonde, turme ample de bucle și de ciufuri, de lungi iscălituri.

FLORIN MUGUR (din volumul „Dansul cu cartea”, ed. Albatros, 1981).

DECESE

În cimitirele Comunității Evreilor din București, au fost înhumați, în perioada 1.1. — 31.1. 1991, următorii:

Cărbunaru Avram (78 de ani), str. Plt. Petre Ionescu nr. 13; Helfman Sami (83), str. Poiana Florilor nr. 27; Ioilă Maria (80), str. Ion Ghica nr. 1; Ieșeanu Saul (77), Alea Valea Prahovei nr. 3; Berco-vici Sami (76), str. Sălcimilor nr. 12; Lichtblau Bertha (90), str. Vișniilor nr. 2 A; Roșu Matilda (77), Bdul Leon-tin Sălijan nr. 43; Steinberg Denise (76), str. Răcari nr. 70; Vidrașcu Roza (86), str. Hristo Botev nr. 22; Moscovici Iosub (84), Bdul 1 Decembrie 1918 nr. 24; Scheiner Helene (89) Bdul Magheru nr. 15; Simionescu Siegler Olga (71), str. Popa Soare nr. 24; Lerner Zeldă (99), str. Iulius Fucik nr. 27; Feldstein Fany (82); Gold-farb Angela (69); Krasnoselski Lew (89); Cohn Bernard (79), Cămin „Martia Băluș”; Grinfeld Bercu (83), str. Com-pozitorilor nr. 22; Buiu Edgar Enrico (75), Șos Pantelimon nr. 20; Segal Mar-cu (81), str. Dumitru Marinescu nr. 1 A; Goldner Iser (76); Moise Marcu (99); Heiszler Hanni (94); Goldstein Rela (83), Cămin „Amalia și Șef Rabin dr. Moses Rosen”; Șerban Monfred (84), str. Gh. Gheorghiu Dej nr. 95; Aronovici Filip (72), Șos. Giurgiului nr. 67; Gă-nescu Rașela (78), str. Stejarului nr. 34; Vafil Aurelia (95), str. Lucrețiu Pătrăș-

canu nr. 3; Vechsler Samuel Leon (80), str. Soldat Moldovan nr. 7; Davidescu Ovidiu (88), str. Mintuleasa nr. 16; Miclescu Iohana Jeli (77), str. Armenească nr. 14 A; Zissu Mendel (81), str. Popa Petre nr. 14; Zilberman Leon (87), Alea Barajului nr. 11; Ohlgiesser Roza (90), str. Vlădescu Cristea nr. 8; Diamantstein Vilma (75), str. Știrbei Vodă nr. 22; Wolfheld Melita (84), Căminul „Martin Băluș”.

Un ultim omagiu omului demn și cin-stit, care a fost av. SAMUEL LEON VECHESLER, plecat dintre noi la 27.1.1991. Soția, fiul, fratele, întreaga familie și toți prietenii.

Familia anunță cu mare durere impli-nirea a 17 ani de la decesul mult regre-tatei noastre BIȚA ISER.

Familia ing. Ludmer (Mausi și Dorel) anunță cu mare durere pierderea iubitei și adorabile mame ROSA ÖHLGIESSER. Nu te vom uita niciodată!

O CARTE RARĂ „PRIMEJDII, ÎNCERCĂRI, MIRACOLE“

Apărută recent, la editura „Hasefer“ din București, „Primejdii, încercări, miracole“ este nu numai o carte autobiografică ci și povestea evreilor români supraviețuitori ai Holocaustului, a cruzimii Gărzii de Fier, a terorii unui regim de dictatură. Toate acestea și nu numai, sînt redată într-o frumoasă limbă românească de Eminentă Sa, Șef Rabinul dr. Moses Rosen, autorul cărții, care mărturisese că, deși vorbește vreo șase limbi, „nici una nu izbutese s-o minuiască mai precis, mai nuanțat, ca limba mea maternă, cea românească“.

Cutremurătoare clipe de viață, scoase la iveală din căsușul sufletului începînd cu suferințele copilului de 14 ani închis, umilit, cu percuții tăiate, ale tinărului schingiuat de legionari și urmărit de poliția antonesciană și ale șef rabinului care din 1948 cînd a fost investit cu această funcție și pînă astăzi, luptînd pentru salvarea comunității evreiești, a sinagogilor, a instituțiilor religioase, cartea reprezintă o oglindă a vieții dr. Moses Rosen.

Ales șef rabin într-o perioadă grea și plină de primejdii, trăind „suspiciunea“ regimului pe de o parte și a obștei pe de alta, Moses Rosen a îmbinat înțelepciunea cu clarviziunea, curajul cu devoțiunea reușind să unifice „rămășițele sfă-

rimate ale iudaismului român, ajutînd să ajungă în Israel, prin Alia, comunitatea cea mai importantă ca număr; a gîndit la soarta spirituală și comunitară a tuturor celor rămași; a menținut rețelele de comunități și viața evreiască cu organizațiile ei specifice“, după cum afirmă Lord Jakobovits, șef rabin al Marii Britanii și al Commonwealth-ului, Președintele Confederației Rabinice Europene, în cuvîntul introductiv.

Cartea a fost scrisă în 1986, dar din motive lesne de înțeles, nu a văzut lumina tiparului pînă în 1990, autorul introducînd și capitolul „Nicolae Ceaușescu“ în care sînt relateate fapte ce nu puteau fi scrise în anii anteriori și o Addenda la capitolul „Așa am devenit șef rabin“.

Un capitol aparte dedică Eminentă Sa, soției sale Amalia, care l-a „inspirat“ și l-a „încurajat“ în activitatea sa.

De ce „Primejdii, încercări, miracole“? În prefața cărții, însuși Șef Rabinul dr. Moses Rosen se explică: „Primejdiiile nu m-au doborât, încercările nu m-au anihilat, dar pînă la urmă m-aș fi prăbușit dacă nu se produceau miracole“.

ELENA CONDREI

(Articol apărut în „Magazin“ — supliment literar al „Gazetei de Botoșani“, nr. 1 — ianuarie 1991).

SCRISORI

CONFEDERAȚIA MONDIALĂ DE
CENTRE COMUNITARE EVREIEȘTI

Ierusalim, 14 ianuarie 1991

Eminentă,

O mare cinstită a fost pentru mine faptul că v-am putut însoți în HANUKKA 5751.

Trăiri emoționante au constituit momentele în care am cunoscut comunități evreiești care au izbutit, sub conducerea

Dvs., să continue o viață evreiască și să mențină comunități cu toate ale sale nuanțe — spre marea Torei și a ei veșnic.

Conducerea Dvs. se ogîndește în fiecare întîlnire cu evrei din România și operele lor și, pentru aceasta, vă exprim din suflet felicitări.

Vă dorim să trăiți mulți ani de binecuvîntate realizări.

MENACHEM RAVIVI,
Director general

Agencia SOHNUT în România

Agencia Evreiască pentru Israel (SOHNUT) își va deschide, pentru prima dată, birourile în România, începînd cu data de 1 martie 1991.

Birourile Agenției se vor ocupa de următoarele servicii:

- Acordarea de informații în legătură cu plecările definitive în Israel.
- Comunitățile evreiești, cit și persoane individuale, vor primi informațiile necesare în legătură cu absorbția în Israel.

- Acordarea de ajutor material cit și îndrumare pentru studii limbii ebraice persoanelor care urmează a se stabili definitiv în Israel.

- Persoanele care au obținut dreptul de a emigra în Israel vor primi îndrumarea necesară pentru obținerea vizelor consulare, a drepturilor de vamă cit și asigurarea de transport de către Statul Israel.

Sediul Agenției va fi în str. Luigi Cazavillan nr. 21, sect. 1, București.

Telefon: 14.15.10; 14.19.48.

Orarul: de luni pînă joi — între orele 8,30—15,00

vineri — „ „ 8,30—13,00.

Sînteți bineveniți la sediul nostru.

ELI IZHAKI
Director

Editori evrei ai lucrărilor eminesciene

Evocările frecvente ale personalității lui Mihai Eminescu ne dau prilejul să reamintim că în decursul timpului, o serie de edituri evreiești i-au publicat opere literare.

Astfel, în „Tipo-Litografia H. Goldner“ din Iași a apărut, în 1854, volumul „Poezii complete“ prefăcut de alcătuitorul editiei, A. D. Xenopol, ca în 1911, la aceeași imprimărie, să vadă lumina tiparului două ediții bilingve „Quelques poésies“, versurile fiind traduse în limba franceză de Al. Gr. Șuțu. „Lucaferul“ a fost publicat de „Tiparnia H. Fischer — Galați“, în două ediții iliput, ultima în 1937.

Pot fi enumerate și alte exemple. Dar editura librăriei „Universala“ — Leon Alcalay — s-a remarcat printr-o activitate susținută în tipărirea și difuzarea

operelor eminesciene. Dintre acestea menționăm volumele „Poezii“, 1900, cu o notă biografică de căpitanul Eminescu, fratele poetului; „Bogdan Dragoș“, 1906, prima ediție de teatru a poetului; „Poezii“, 1907, cu o notă biografică de I. Săndulescu; „Poezii și nuvele“, 1907, în colecția „Biblioteca pentru toți“; „Poezii“, trei ediții revizuite de Ion Scurtu, în 1910, și alte două în 1912; „Geniu pustiu“, roman, 1919, în colecția „Biblioteca scriitorilor iluștri“, reeditat în 1936 și 1939 în „Biblioteca pentru toți“ etc.

Prima carte cu traduceri din lucrări ale lui Mihai Eminescu, apărută în Israel, a fost „Shirim“ (trăd. Jehoshua Tan-Pay), Ierusalim, Ahissaf, 132 p., 1953, prefăcută de Mihail Sadoveanu.

Dr. VITALIE TEODORU

TILDE URSEANU

A plecat prematur dintre noi, lăsînd un mare gol în urma ei, Tilde Urseanu.

Balerină, coregrafă, regizoare, pedagogă, autoare, cercetătoare, de o înaltă ținută morală, a slujit cu un desăvîrșit profesionalism și devotament arta baletului de-a lungul întregii sale vieți. „Iubesc dansul din todeauna și-l voi iubi pînă nu voi mai fi“, mărturisise, în 1984, în volumul I al cărții „Paravan cu iriși“ de Lucian Cursaru (Editura muzicală 1984). Acesta a fost crezul vieții ei.

Născută în 1923 la București, fiica fostoreporterului Iosif Berman (figură proeminentă a jurnalisticii românești interbelice), și-a început la vîrsta de 7 ani studiile de balet cu Paul Sibille, continuînd-le ulterior cu Vera Carally, Anton Romanovski și Elena Penescu-Liciu. Debutăază la Opera Română în stagiunea 1939—40, cu un rol solistic în valsul din opera „Faust“ de Gounod, apoi în actul întîi din „Rigoletto“ de Verdi, avîndu-l ca partener pe Nicolae Iacobescu. Îndepărtată din Operă în perioada prigoanei rasiale, revine în 1945 în corpul de balet al acestei instituții, primind concomitent roluri solistice pînă în 1951, cînd se înscrie la Institutul de Teatru „Lunacearski“ din Moscova. Cinci ani mai tîrziu, absolvă acest institut, obținînd diploma de regizor-maestru de balet. Imediat după absolvire, își începe în această nouă ca-

reliefînd evoluția dansului în trei timp, de la menuet la valsul vinez. Pași spanioli din „Bolero“—ul lui Ravel sau dansurile sud-americane din „Uvertura cubană“ de Gershwin, alăturate „Negro spirituals“—urilor montate pe muzica Preludiilor pentru pian ale aceluiași autor, în neuitată „Seară Gershwin“, care mai cuprindea superba și fidel redată atmosferă pariziană din poemul simfonic „Un american la Paris“ și culmina cu celebra „Rhapsody in Blue“. Desigur, s-ar cuveni că la această piesă, de care întreaga mea activitate pianistică a fost atît de strîns legată, să mă opresc cîteva clipe, pentru a relata cîte ceva despre profunzimea cu care Tilde Urseanu căuta să pătrundă în cele mai ascunse „hațîșuri muzicale“ de natură ritmică sau melodică, spre a le putea reliefa în mișcarea dansatorilor. Nu cerea și nu făcea nici un „rabat“ de tempo, în dorința de a adapta mișcarea muzicii, niciodată invers, apropiindu-se cu sfîntenie de textul partiturii muzicale și respectînd cu rigurozitate toate indicațiile compozitorului. Se prezenta la repetiții în fața colectivului cu „lecția pregătită“ de acasă, neexistînd momente de ezitare sau improvizare în îndrumările pe care le dădea cu o desăvîrșită competență, cunoscînd pe dinafară atît partitura muzicală, cit și cea coregrafică. Privind retrospectiv, după aproape un sfert de veac, la această colaborare artistică cu Maestra Tilde Urseanu, nu pot decît să-mi reconfirm părerea formată atunci, în cadrul repetițiilor și spectacolelor care au urmat, și anume că această colaborare a fost un privilegiu și o șansă artistică-profesională pentru mine.

Revenind la oarecum „nonconformistă“ prezentare a activității atît de prolifică, desfășurată de-a lungul carierei Tildei Urseanu (o prezentare strict cronologică a tuturor realizărilor artistei ar depăși cu mult spațiul unui articol omagial), nu se poate trece peste nenumăratele turnee în care Tilde Urseanu și colectivul de balet pe care-l conducea în asemenea ocazii au dus fama baletului românesc peste hotare, în Grecia, Italia, Spania, Portugalia, U.R.S.S., Bulgaria, Germania etc.

În 1974, e invitată la Teheran, unde, cu un remarcabil succes, montează în numai trei luni un Tropic de balet, compus din „Petrușka“ lui Stravinsky, „Preludiile“ de Liszt și „Bolero“—ul lui Ravel.

Membră în juriu, citată în reviste de specialitate, invitată de onoare la numeroase festivaluri internaționale de dans ținute în diferite culturi ale lumii, a fost o prezență căutată și cinstită de către toți cei ce au cunoscut-o.

Împreună cu Ion Ianegic și Liviu Ionescu, a scris în 1967 „Istoria baletului“, lucrare în care, cu multă competență, sînt inserate și tratate date esențiale privind evoluția acestei arte. Articolele sînt însoțite de ilustrații, introducînd cititorul în dezvoltarea dansului de la originile sale și pînă în contemporaneitate, atît pe plan național, cit și internațional. Tot cu Liviu Ionescu colaborează, de data asta în calitate de libretistă, regizoare, coregrafă și... „muză“ a compozitorului, la crearea baletului „Ciudatul trubadur“, prezentat în premieră la Opera Română în 1969.

Găsește timp să vină cu plăcere să dea o mină de ajutor la tradiționalele „Seri de Purim“ din Popa Soare, contribuînd cu priceperea și gustul său artistic la reușita acestor seri.

Tilde Urseanu a fost un om modest. Niciodată, în nici o împrejurare, nu aducea vorba despre munca, succesele și realizările sale. Cu naturalețe și, repet, cu modestie, „expedia“ subiectul, considerînd întotdeauna că ceea ce face e ceva normal, e meseria ei și nu i se cuvin elogiuri pentru faptul că muncește cum muncește.

Iubea natura. A iubit viața, oamenii și toate vițuitoarele. Avea o dragoste ieșită din comun pentru animale. Cinefild pasionată, evita „superproducțiile“ pentru simplul motiv că — de obicei — în ele se chinuiau caii. „Nu există cîine urît“ — spunea.

Nu și-a tăgăduit niciodată etnia evreiască, suportînd nu rareori, de-a lungul vieții, consecințele acestei atitudini demne. Fidelă în prietenii, a avut în jurul ei, pînă în ultima clipă a vieții, prietene din clasele primare și din liceu.

A plecat în eternitate Tilde Urseanu și a lăsat un mare gol în urma ei.

DAN MIZRAHY
(ianuarie '91)

Umorul—arma noastră invincibilă

(Urmare din p. 1)

genocidului e precis. Pregătirile se fac. Osindii se întreabă, odată cu psalmistul: „De unde ne va veni ajutorul?” „De unde?”

Există însă Cineva, undeva, care veghează asupra lui Israel. Numele său nu apare deloc în Cartea Esterei. El e prezent și îi așteptăm „intervenția”. „Cine studiază istoria evreilor și nu crede în minuni ne e realist”, spunea Ben Gurion.

Realitatea istoriei noastre e miracolul. Neconștient el răstoarnă toate uneltirile, înecă în ridicol toți criminalii, căci așa grăiește psalmistul, același psalmist în al doilea capitol al eternei sale cărți

ישעיהו בשימח ישראלי יאמר
„Cel care în ceruri sălășluiește zîmbeste. El, stăpînul nostru, își bate joc de ei”.

Pentru veacuri și milenii, Haman rămîne un caraghios, iar de Purim noi ne veselim, bem și noi (o dată pe an evadăm din sobrietate). Tot a lăsat Haman ceva bun după dînsul.

Iertă-mă. Tot am alunecat pe panta „reabilitării” lui Haman. A mai lăsat ceva bun, dulce și plăcut. Niște prăjituri — „coiful lui Haman” (Haman-taşn). Au trecut mii de ani de atunci și, an de an, cînd îi pomenim numele (la lectura MEGHILEI — Cărții lui Ester), copiii și bătrînii învîrtesc în sinagogă grăgăre (hirititoare), picioarele bat cu putere în podea.

Carnaval. Ne mascăm și colindăm prin

case, la ospețe la care glumim, glumim cu sete, cu spirit (și pentru glume trebuie să ai puțină minte, nu ca aceea a cretinului rege sau a ticălosului dictator).

„Sînt vreo 50 de ani de atunci. Eram profesor de religie la școala primară de fete „Progresul culturii” din Calea Rahovei. Vorbeam copiilor despre Purim, le povesteam despre marile primejdii care ne-au pîndit veac de veac. „Nu numai un singur Haman, copii, a vrut să ne omoare, ci mulți dușmani i-au imitat exemplul; însă, să știți că avem un Dumnezeu care întotdeauna ne salvează”.

O fetiță a ridicat două degete. „Ce vrei?” — am întrebat-o. „Știu pe cine credeți. Cel de azi tot cu litera H începe”.

Copiii, copii evrei, cu sănătosoii lor simț al umorului, au înțeles cu toții aluzia la Hitler și un hohot de ris a cuprins întreaga clasă.

...Cînd m-am trezit dimineața la Petah Tikva, după o noapte de alarmă și am văzut una din fetițele nepotului meu pregătindu-și masca de gaze spre a merge la grădiniță, mi-am amintit că în zilele acestui Purim pregătăm alte glume, ne înarmăm cu alt sarcasm, căci Haman-ul de azi, cel care crede, ca și predecesorul său, că poate să ne nimicească, are un nume care tot cu H începe.

Gospodine evreice din întreaga lume, uniți-vă și pregătiți noile... H-taşn și astfel îl vom eterniza și pe „H”-ul zilelor noastre de-a pururi și în vecii vecilor. De „reabilitat” îl vor reabilita alții.

Personaje ale Meghilei

Festinel monarhului din Susa este imaginea plastică a unui simptom clasic de maladie socială. Ahașveros este un individ narcisic. Pentru individul narcisic nu există decît o singură realitate, cea a propriilor sale gânduri, a sentimentelor și resentimentelor sale. Ahașveros, satrapul oriental, a pierdut contactul cu lumea, fiindcă puterea i-a deformat personalitatea. El nu mai percepe realitatea ca atare, ci se substituie ei. Cei dependenți de dînsul, supuși săi curteni, deveniți prizonierii rangurilor și privilegiilor ce le posedă, și-au pierdut sentimentul identității cu ei înșiși. Ei au renunțat la libertatea și la opiniile lor pentru a se conforma piesei pe care-i silește s-o joace bolnavul de putere Ahașveros.

Ne aflăm, deci, într-un mediu în care indivizii au suferit modificări sub raportul personalității umane. Ahașveros percepe oamenii drept obiecte, ca și lucrurile.

Haman, primul dintre curtenii săi, este, pe de o parte, slugarnic ca și ceilalți, iar, pe de altă, păstrează iluzia voinței, ceea ce-i provoacă o stare de contrarietate. Pentru a și-o depăși se dedică plăcerii de a domina din umbră. Mimează supunerea, încercînd să-l transforme pe Ahașveros în instrumentul gândirii sale. Haman devine cauză, Ahașveros — efect.

La o privire superficială, aceste malformații ale personalității umane par a fi acceptate de toți supușii imperiului. Totuși, nu e nevoie să scormonim prea adînc pentru ca ideea aceasta, despre cei de la cîrma unei astfel de societăți, să cadă.

Refuzul lui Mordehai de a se supune farsei, prin care se încearcă desființarea personalității umane, reprezintă logica intervenției a rațiunii, conștiinței, umanismului. Mordehai nu se mulțumește să fie un receptacol pasiv al acestui fenomen; nu e un conformist, nici un automat în manipularea ideilor. Gestul lui Mordehai de a nu se înclina în fața lui Haman este expresia antagonismului dintre demnitate și atrofie morală. Mordehai refuză să participe la slăbiciunea și defectele generalizate social. Este o reacție echivalentă cu respingerea idolatriei de către strămoșul lui, Avraham.

Ce nume dă atunci Haman acestei rezistențe morale, acestei profesiuni de credință în rațiunea și demnitatea umană? Își amintește că este evreu.

Mordehai este purtătorul de cuvînt al unei etici care pune adevărul, cinstea, demnitatea mai presus de orice. Este o învățătură născută deopotrivă din spirit critic atotgenerator de progres, din iubire a apropiului mergînd pînă la sacrificiu de sine și din revoluționarismul credinței monoteiste, care eliberează omul din robia obiectelor, făcîndu-l apt să înțeleagă dimensiunile materiale și spirituale ale lumii în care există. Infruntarea dintre cele două concepții de viață este inevitabilă.

Dacă Mordehai este un luptător în cîmp deschis pentru Adevăr, Ester, ale cărei convingeri nu se deosebesc cu ni-

mic de cele ale lui Mordehai, are mai mult tact, e, aparent, mai maleabilă, pentru că, în esență, să lupte cu mijloacele diplomației pentru cauza comună. Ester cunoaște bine mentalitatea curții lui Ahașveros. Ea mimează stilul de viață al curții pentru a-i găsi punctele nevralgice și a-l putea doborî pe adversarul poporului cărui îi aparține. Prin demascarea lui Haman, Mordehai și Ester nu salvează doar pe evreii aceluși imperiu, ci pe toți cei umiliți și obidiți, pe cei mulți cu suferințe curate, supuși anonimi, încovoiați de omnipotența unei elici nelegate decît de legea interesului comun.

Infruntarea dintre Ester și Haman se sfîrșește în favoarea celei dintîi fiindcă Haman și-a subestimat adversarul.

Bucuria noastră se păstrează intactă de milenii, ori de cîte ori ne pregătăm să celebrăm actul istoric petrecut atunci: abolirea edictului de nimicire a evreilor, pregătît de Haman. „Cartea Esterei”, marcarea unuia dintre momentele dramatice încheiate cu bine din istoria poporului evreu, poate fi privită, în același timp, drept o parabolă despre victoria rațiunii, un punct de reper al încrederii în viitorul unei umanități eliberate de teroarea în care omul nu reprezintă decît un obiect sau o monedă de schimb. „Cartea Esterei” devine un echivalent al speranței într-o lume armonioasă, întezărită de profeți, visată, sub diferite înfățișări, de marile personalități creatoare din istoria civilizației.

E. SUHOR

„Celălalt” în gîndirea iudaică

(Urmare din p. 1)

erezii criminale” (Elian J. Finbert, *Aspects du génie d'Israël*, Paris, 1950, p. 9).

Miezul iudaismului este raportul fiecărui dintre noi cu celălalt. Are dreptate Alain Finkielkraut cînd afirmă că „la temelia conștiinței de sine nu se află reflecția, ci raportul cu Celălalt. Realitatea

umană este socială înainte de a fi rezonabilă” (*La sagesse de l'amour*, Paris, 1984, p. 27).

Drumul către ceea ce este cel mai omeneșc în om înaintea de la clocoțitorul al eului, prin indiferența epică față de el, la tensiunea dramatică, critică și creatoare dintre eu și tu.

OPINIILE CITITORILOR

În seara de 21 ianuarie, la oră tirzie, Televiziunea Română a transmis un interviu luat de Vartan Arachelian deputatului liberal Dan Lăzărescu, sub genericul „Zile însingurate din istoria României”. Emisiunea s-a voit o trecere în revistă a rebeliunii legionare din ianuarie 1941. Și ce-a ieșit?

În introducere, stimabilul domn deputat s-a arătat vitriolant împotriva istoricilor analfabeți din perioada comunistă care au falsificat istoriografia românească. Și s-a apucat el să facă istorie. Din ceea ce a spus pe parcursul unei ore, ar rezulta următoarele:

1. Mișcarea legionară a fost, la început, o mișcare generoasă, născută din partidul lui A. C. Cuza, antisemit pe ici, pe colo; dar ce parlamentar desăvîrșit, ce ironii îi ieșeau de pe buze, ce om politic a fost!!!

2. Zelea Codreanu n-a fost el român, dar era o figură charismatică, frumos, cu intuiție politică și simț politic. N-a fost intelectual, e adevărat, dar a strîns în mișcare studenți și elevi, intelectuali de vază ș.a.m.d.

3. Horia Sima, la rebeliune, a „decapitat” mișcarea legionară (subtextul celor spuse: „idealurile” mișcării înființate de Codreanu au fost trădate!!!)

4. Alfred Rosenberg, ideologul rasist al lui Hitler, condamnat la Nürnberg, a fost, pentru Dan Lăzărescu, doar un „intelectual fără inteligență” — și nimic mai mult!

5. Mișcarea legionară și-a atras aderenți prin imnuri și cîntece foarte frumoase și ale căror texte erau scrise de marele poet Radu Gyr, deosebit de talentat poet Radu Gyr!!! (îți trebuia într-adevăr talent ca să scrii asemenea „versuri”: „...că jidanii și tilharii...”).

6. Repetarea mișcării legionare de către Carol al II-lea a fost „ilegală” și „mîrșavă” (la Rm. Sărat și în alte părți, cite 2-3 legionari împușcați zăceau pe străzi — ce mîrșavie!!!)

În toată această emisiune, nici un cuvînt despre pogromul împotriva populației evreiești din 21-23 ianuarie 1941, nimic despre asasinarea lui Iorga și Madgearu etc. Totul n-a fost decît o încercare de reabilitare a legionarismului, o propagandă pentru violență și incitare.

P.S. Cum de a permis televiziunea transmiterea pe post a unui asemenea material?

EILEN LEONARD
Tg. Mureș

Revendicarea drepturilor patrimoniale din fosta R.D.G.

Și victimele regimului național-socialist pot să-și declare pretențiile privind dreptul lor patrimonial în fosta RDG

Termen: pînă la 31 martie 1991 — după care pot interveni pierderi parțiale ale acestor drepturi.

Ministerul federal al Justiției atrage atenția asupra următoarelor:

Conform legii cu privire la reglementarea problemelor patrimoniale nerezolvate, care a intrat în vigoare odată cu restabilirea unității germane, cetățenii și asociațiile care în perioada 30 ianuarie 1933 — 8 mai 1945 au fost urmăriți din motive rasiale, politice, religioase sau ale concepției despre lume și care, din această cauză, și-au pierdut averea din fosta R.D.G. datorită unor vânzări forțate, exproprierii sau în alt mod, pot redobîndi această avere.

Pretențiile trebuie declarate însă pînă la data de

31 martie 1991

În cazul depășirii acestui termen pot interveni pierderi parțiale ale acestor drepturi.

În vederea simplificării procedurii de declarare a pretențiilor, cei ce au fost urmăriți de regimul național-socialist pot să se adreseze direct Ministerului federal al Justiției, Heinemannstr. 6, D — 5300 Bonn 2.

Cererea poate fi transmisă Ministerului federal al Justiției și prin intermediul unei reprezentante a Republicii Federale Germană. Declarația cu privire la pretențiile formulate trebuie să ajungă și în acest caz la Ministerul federal al Justiției cel mai tîrziu pînă la data de 31 martie 1991.

PESAH 5751

Distribuirea azimei și a băuturilor rituale se va face în Capitală, prin centrele ce vor funcționa în Calea Moșilor nr. 76 și la Sinagoga „Ieșua Tova” din str. Nikos Beloiannis nr. 9, după următorul program:

duminică	17.03.1991	orele 8-13
luni	18.03. "	orele 8-13
marți	19.03. "	orele 8-13
miercuri	20.03. "	orele 8-13 și 16-18
joi	21.03. "	orele 8-13
vineri	22.03. "	orele 8-13
duminică	24.03. "	orele 8-13 și 16-18
luni	25.03. "	orele 8-13
marți	26.03. "	orele 8-13 și 16-18
miercuri	27.03. "	orele 8-13 și 16-18
joi	28.03. "	orele 8-13 și 16-18
vineri	29.03. "	orele 8-12

În zilele de Hol-Hamoed

luni	01.04.1991	orele 8-13
marți	02.04. "	orele 8-13
miercuri	03.04. "	orele 8-13
joi	04.04. "	orele 8-12

Distribuirea se va face pe baza buletinului de identitate (inclusiv) ale membrilor de familie colocatari și a chitanței de plata contribuției pe se-

BIBLIA — carte de căpătîi

Revenim asupra acestui subiect de care ne-am mai ocupat în coloanele revistei noastre.

Poate nu s-a insistat îndeajuns asupra faptului că „dragostea de aproape” este o sintagmă fundamental iudaică. Unii mai cred și astăzi că apa despărțitoare dintre două religii monoteiste ar fi: legea talionului sau dragostea de aproape, atotiertătoare. Nimic mai neadevărat.

Pentru a clarifica acest subiect, trebuie să invocăm aici opera unuia dintre cei mai reprezentativi filosofi francezi, Emmanuel Lévinas¹, care a folosit în acest scop conceptul de „disimetrie a relației interpersonale”. Ce înseamnă aceasta? Simplu și sublim, în același timp, ca tot ce ține de Cartea Cărților: „Biblia este prioritatea celuiilalt în raport cu mine”.

În „celălalt” văd eu străinul, orfanul, văduva, nevoiașul, pe cel slab și neajutorat... Am spune, în zilele noastre, că, metodologic, întotdeauna celălalt trece înainte, celălalt are prioritate. La o asemenea concepție nu se putea ridica decât un popor care a suferit în decursul istoriei, cum puține alte popoare au suferit, tocmai din cauza disponibilității sale pentru solidaritate umană. Din marea noastră vulnerabilitate apare și receptivitatea, sensibilitatea la durerea și nevoia celuiilalt. „Doar un «eu» vulnerabil — ne avertizează Lévinas — poate să-iubească aproapele”. Fiindcă, în alți termeni, „aceia ești chiar tu!”. Nevoiașul de vizavi nu putea fi tatăl tău? Văduva sârmană pe lângă care treci nu putea fi mama ta? Străinul persecutat, fiindcă e altfel, nu putea fi fratele tău? Și în locul oricăruia dintre ei, în definitiv, nu puteai fi chiar tu însuși? Mai mult: angajarea în suferința celuiilalt trebuie să fie deplină și nu din virful buzelor. Rabi Solomon din Karlin spunea: „Dacă vrei să scoți un om din mlaștină, gîndește-te că nu e suficient să întinzi o mină salvatoare stînd la mal. Trebuie să intri tu însuși în mlaștină, în noroi. Apoi îl vei prinde pe nefericit cu o mină sigură și îl vei scoate tu însuși la lumină”².

Dumnezeu e caritate, Dumnezeu e dragoste. Această idee sublimă care a zguduit lumea pămînt, într-o epocă de decădere a moravurilor, a fost inspirată de iudaism și cuvintele potrivite rostite de orice predicator, însuși ebraismul e acela care i le-a pus în gură.

Potrivit lui Rabi Akiba, „Iubește pe aproapele tău ca pe tine însuți” (Levitic, XIX, 18) este marea principiu unificator al Legii, al Torei. Caritatea iudaică nu e milă, nu e compasiune, nu e pomană. Nimic mai străin de spiritul iudaic! Mitzva e comandament, principiu, prescripție. Ajutîndu-ți semenul, te realizezi pe tine, te împlinești ca om prin celălalt, ajungi la tine prin transcendere.

La observația unui istoric al culturii și civilizației ca Will Durant, care scria undeva: „Ce curios că cea mai nobilă poruncă nu figurează în decalog!”, se poate replica faptul că, la o privire mai atentă, ea este conținută în cele zece comandamente.

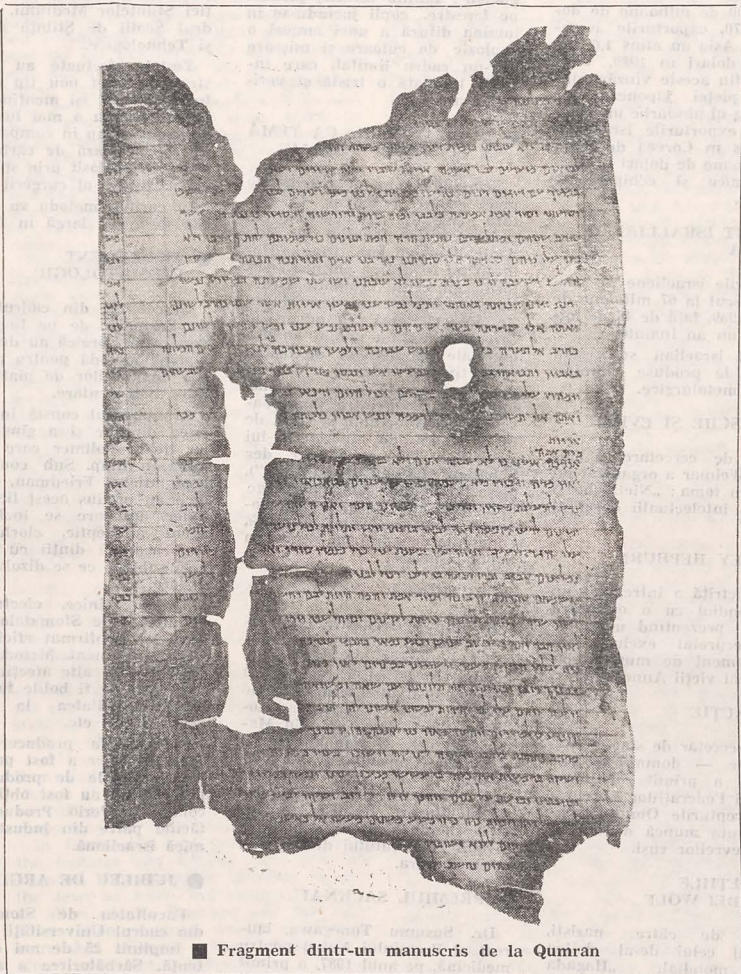
„Iubește pe aproapele tău ca pe tine însuți”, apărut în Tora cu mult înaintea creștinismului, poate fi exprimat și în termeni negativi prin lapidara aserțiune a lui Hillel: „Ceea ce detești să ți se facă ție nu face altuia, aceasta este Tora, restul nu este decât comentariu” (Șabat, 31 a). Această afirmație în formă negativă se pozitivează din nou sub forma: „Fă altuia ceea ce ai vrea să ți se facă ție” și se întemeiază de fapt pe un principiu de **justiție comutativă**.

Problema de a transforma ura în dragoste și răul în bine este un alt gen de comutație, o comutație afectivă și o comutație morală, pentru care pledează tradiția, fiindcă ura, răul și minciuna pot fi considerate ca dragostea, binele și adevărul deturnate. Există, în acest sens, în iudaism, chiar și o anumită strategie. Spunea cineva: „Războaiele regelui Fre-

comentată...

S-a spus adesea: Poporul evreu — „popor al cărții”. Recent, Joseph Sitruk³, mare rabin al Franței, în căutarea unei semnificații mai adânci, origine, ține să precizeze, în cea mai bună tradiție iudaică, că preferă sintagma „Popor al rostirii”, „Poporul cuvintului (rostit)”, deoarece Tora a fost dată oral, ea ne-a fost transmisă pe calea oralității. Doar împrejurările vitrege ne-au obligat s-o fixăm, să ancorăm o gândire care se articulează mereu prin vorbire și dialog și nu stă niciodată pe loc. Tora devine astfel pentru noi un sistem referențial de bază. un

■ Fragment dintr-un manuscris de la Qumran

deric m-au învățat multe. Nu este necesar să înaintezi spre inamic ca să-l învingi. Retragîndu-te îl obligi să avanseze în așa fel, încît, printr-o mișcare de învăluire, să-i surprinzi ariergarda. Nu e necesar să lovești Răul din față, ci trebuie să te retragi către izvorul puterii divine, să surprinzi Răul printr-o mișcare de învăluire și să-l învingi, obligîndu-l să revină la celălaltă față, la Bine”⁴.

Cititorul neavizat ar putea spune că ne-am îndepărtat de textul biblic. Dimpotrivă. Se știe că literatura biblică are o singură posibilitate de a respira: comentariul. Aceasta este adevărata Biblie activă. Biblia respiră prin Talmud, prin toate comentariile sale, căci înțelepții noștri au dezvoltat o veritabilă artă a interpretării; o hermeneutică **avant la lettre**. Pentru iudaism, „Midraș” a devenit un termen generic pentru orice formă de comentare a textelor sacre. Dar, cum precizează un istoric⁴ contemporan al iudaismului: „Midrașul nu a fost niciodată o concluzie, ci un proces, procesul de comentare și de extragere a tuturor sensurilor textului Torei”. Un asemenea Midraș, de pildă, ne atrage atenția că cele cinci cărți ale lui Moise (Pentateuhul), ele înșile, sînt conținute în Cartea Genezei, iar Cartea Genezei este, ea însăși, un rezumat al primului capitol, iar cel dintîi capitol este rezumatul primului cuvînt: Bereșit (La început...). Cu alte cuvinte, Tora este o ecuație care își dezvăluie conținutul pe măsură ce se decantează studiul și experiența tuturor generațiilor. Cît durează lumea, omul — Biblia rămîne o carte deschisă. Ce fel de carte? O carte vorbită, adică mereu

peisaj extraordinar animat de suflul comentariilor talmudice.

Putem spune că exegeza unui verset presupune raportarea la **celelalte** versete ale Cărții. Pentru hermeneutica absolută a unui verset este însă necesar apelul la întreaga tradiție a iudaismului. Această subordonare a unui verset ansamblului, ca și a unui cuvînt al versetului față de cel ce-l precede și față de cel ce-l urmează, sugerează și la modul lingvistic și semantic, importanța **celuilalt** în iudaism. În această viziune, chiar și semenul de departe, oricît de departe ar părea să fie, tot aproapele nostru se numește. Prin extrapolare, s-a ajuns la ideea generoasă și fecundă că în iudaism **celălalt** e chiar mai important decât mine, prioritar, că pentru a ajunge la mine însumi ocolul prin celălalt e absolut necesar.

Aceasta e, în fond, o componentă esențială a Bibliei, este spiritul viu al acestei monumentale opere căreia lumea civilizată i-a dat numele „Cartea Cărților”.

ȚICU GOLDSTEIN

¹ Emmanuel Lévinas, *De Dieu qui vient à l'idée*. Paris, Librairie philosophique, J. Vrin, 1982.

² *Récits hassidiques*. În „Le Génie d'Israël”, Cahiers du Sud, 1950, p. 84.

³ *Récits hassidiques...*, p. 83.

⁴ Daniel Jeremy Silver. *A History of Judaism*. New York, Basic Books, Inc., Publishers, 1974, vol. I, p. 193.

⁵ *La journée de la Tora, un entretien avec Joseph Sitruk, grand rabbin de France*. În „Communauté Nouvelle”, nr. 44, sept.—oct. 1989, p. 35—38.

GÎNDURI

„...dacă voim ca Europa să fie dreaptă cu noi, românii — și noi să fim drepte cu toți din țară...”

(ALEXANDRU IOAN CUZA)

„Înfringerea antisemitismului este una din marile îndatoriri ale umanității...”

(ALBERT EINSTEIN)

„Într-o țară cu adevărat cultă, oamenii se judecă după intențiile lor bune, după partea pe care o aduc la înaintarea obștească, în diferent de actul de naștere...”

(OVID DENSUSIANU)

„Tot ce este mai bun în lume este de partea voastră și este gata să lupte pentru cauza voastră.”

(SIR AUSTEN CHAMBERLAIN)

„Ceea ce mă interesează este să demonstrăm că antisemitismul rămîne totuși o crimă și că trebuie reprimat ca atare...”

Da, antisemitismul este pentru orice francez o crimă, pentru că este contrar «Declarației Drepturilor Omului»...”

(CLAUDE MORGAN)

„Cu mîndrie pot spune că la noi, în Danemarca, nu mai există, de secole, bacilul care se numește antisemitism. Nimeni nu întreabă la noi dacă cineva este sau nu este evreu. Nimeni nu-și poate nici măcar închipi, la noi, un pogrom. Despre așa ceva nu se știe și nici nu vrem să știm, spre cinstirea națiunii daneze.”

Este ideea pe care n-o acceptăm, o înlăturăm și o privim ca pe o manifestare dintr-o altă lume de care nu ne leagă nimic.”

(KARIN MICHAELIS)

„Incrimînările aduse religiei mozaice sînt neîntemeiate, ele, mai în toate cazurile, au fost menite, de interese în cauză, a excita masele ignorante și înconștiente contra poporului evreiesc. Asalturile date acestei frumoase și curate religii au pornit totdeauna din ură și neștiință, s-au speculat fanatismul și ignoranța popoarelor creștine cu monstruoasă încredințare pe seama religiunii mozaice...”

(MIHAIL KOGĂLNICEANU)

„Xenofobia este un semn de primitivitate sau un semn de degenerare a naționalismului...”

„Un bun patriot nu poate a-proba mișcarea antisemită...”

(C. RĂDULESCU-MOTRU)

„Patria, religia sînt flăcări mari. Acei care se servesc de ele pentru a arde pe alții sînt criminali. Trebuie să trecem prin etajul Patriei pentru a ajunge la cel al Umanității...”

Dacă omienirea dă înapoi, spre bestialitate (cum se întîmplă în toată crizelor sale), noi ne înținem fermi, spre gloria Omului...”

(ROMAIN ROLLAND)

„Dar cine, afară de noi, a stat cu toată intensitatea suferinței pe care o mai trăim și azi, cine a stat atît de hotărît în credința cea de dumnezeiască izvorire „Să nu ucizi!”?”

„Si Biblia va rămîne pentru toate vremurile Cartea iubirii...”

(HORIA CARP)

Culese de EVELIN FONEA

STIRI

● TRECUT EVREIESC LA ARLES

Arles este un oraș cu o bogată tradiție evreiască. O legendă arameică relatează că împăratul Vespasian a imbarcat evrei din Palestina pe trei corăbii, pe care căpitani lor le-au abandonat în plină mare. Una din corăbii a ajuns la Arles, atunci situat la gurile Rhonului. Așa s-a născut comunitatea evreiască de aici.

Meir și fiul său Kalonymos au trăit la Arles pe la mijlocul secolului al XIII-lea. Gerson ben Salomon a scris „La porțile cerului” pe la 1280.

La muzeul din Arles se află o piatră tombală găsită la Alys camps, aceea a rabinului Meir, probabil un rabin care trăia în acest oraș în secolul al XIII-lea. Muzeul conservă, de asemenea, măturii oferite de bunicul scriitorului Armand Lunel, la cererea lui Frédéric Mistral. Acestea sînt documente importante, lămpi evreiești, contracte de căsătorie, sigiliile ebraice, cărți de comentarii, Pirké Avot din Arles, două saluri de rugăciune și multe ketuba din secolul al XVIII-lea.

● JEWISH CHRONICLE — 150 ANI

La 12 noiembrie 1991 se vor împlini 150 de ani de la apariția primului număr al săptăminalului „Jewish Chronicle”. Pen-

● Timbru omagial

tru această aniversare guvernul Israelului a aprobat emiterea unui timbru care să marcheze importantul eveniment.

Timbrul, avind o valoare de 1,50 shekeli, este desenat de artistul veteran Assaf Berg și prezintă un extras din primul număr al săptăminalului, apărut la 12 noiembrie 1841 și care poartă de banderolă titlul, în ivrit (Sefer ziharon) și în engleză (The Jewish Chronicle). În partea de jos a timbrului e marcată — tot în ivrit și engleză — virsta de 150 de ani a revistei. Steaua lui David e și ea imprimată pe timbru.

Autor a numeroase timbre israeliene relevind evenimente deosebite din viața politică, socială și culturală a țării, Assaf Berg a ținut ca acest timbru să marcheze importanța revistei pentru obștea evreiască de pretutindeni.

● PREMII

„Premiul European pentru traduceri” a fost acordat domnului Michael Hamburger, pentru tălmăcirea în limba engleză a poemelor lui Paul Celan.

Recenzind volumul, în „Jewish Chronicle”, Michael Horowitz a mărturisit că această traducere a presupus nu numai curaj dar și o stare de inventivitate, în cea mai concentrată disciplină, rezultind un text lingvistic și spiritual de o particularitate specifică, ce interesează pe cititorii evrei, și care nu distonează cu originalul.

● RELĂȚII ECONOMICE ISRAEL — ASIA

Israelul a negociat acorduri de cooperare economică, comercială și industrială cu Japonia

și cu alte țări din Asia de sud-est, și anume Singapore și chiar Thailanda.

Asia reprezintă o importantă piață potențială pentru exporturile israeliene datorită densității sale demografice (două treimi din populația lumii), creșterii sale economice (în medie, 10% pe an) și puterii sale tehnologice.

De la 100 de milioane de dolari în 1970, exporturile israeliene spre Asia au atins 1,6 miliarde de dolari în 1989. Cam jumătate din aceste vânzări sînt destinate pieței japoneze, iar Hong Kong-ul absoarbe un sfert. În 1989, exporturile israeliene au pătuns în Coreea de Sud: 40 de milioane de dolari în produse chimice și echipamente industriale.

● EXPORT ISRAELIAN ÎN TURCIA

Exporturile israeliene în Turcia au crescut la 67 milioane de dolari în 1989, față de 43 de milioane cu un an înainte.

Exportul israelian se referă în special la produse chimice, textile și metalurgice.

● NIETZSCHE ȘI EVREII

Grupul de cercetare a culturii din Weimar a organizat un colocviu cu tema: „Nietzsche și iudaismul, intelectualii evrei și Nietzsche”.

● AUDREY HEPBURN

Marea actriță a întreprins un tureu mondial cu o orchestră simfonică, prezentind un spectacol interpretat exclusiv, cu acompaniament de muzică clasică, dedicat vieții Annei Franck.

● DISTINCȚIE

Fostul secretar de stat al Statelor Unite — domnul George Shultz — a primit distincția Consiliului Federațiilor Evreiești pentru Drepturile Omului pentru susținuta muncă depusă în favoarea evreilor ruși.

● PERIPETILE HAGADEI WOLF

Furată de către naștiți, în timpul celui de-al doilea război mondial, „Hagada Wolf” — cunoscută sub titlul de Hagada franceză din secolul al XIV-lea — și-a găsit, în sfîrșit, locul meritat, la Biblioteca Națională Evreiască a Universității Ebraice. Acest fapt s-a săvîrșit după cel de-al doilea război mondial, cu sprijinul guvernului polonez, Hagada aflîndu-se atunci la Institutul de Istorie a Evreilor din Varșovia.

Această Hagada a fost evaluată, la Geneva, în anul 1989, la suma de 500.000 de dolari.

● DESPRE GHETOUL VENETIEI

„Ghetoul Venetiei”, lucrare amplă — text și ilustrații — datorată lui Roberta Curiel și Bernard Dov Cooperman, insistă asupra contrastului dintre frumusețea Venetiei și unul dintre cele mai mari monumente istorice evreiești, Ghetoul.

Încă din anul 1797, la intrarea trupelor franceze și la dispoziția lui Napoleon, porțile ghetoului au fost dărîmate acordîndu-se drepturi cetățenești evreilor.

În prezent în ghetou trăiesc ca. 400 de evrei. În acest spațiu există cinci sinagogi (dintre care două în folosință) și micul „Muzeu de Artă Evreiască”, unde este evocată afit viața plină de constrîngerii din trecutul istoric, cit și perioada lăunsoasă a dezvoltării culturale din aceleasi trecute vremi.

Lucrarea pune la îndemîna cititorilor „o istorie condensată a vieții ghetoului”, descrierea detaliată a diferitelor clădiri, fotografii ale unor lucrări de artă,

interioare, aspecte din cimitirul Lido etc.

Impresionante măturii închid în ele acele fotografii privind atmosfera locală, preocupările de zi cu zi — în mișcarea anotimpurilor — clădirile cu iz romantic sau sobrele case cu multe etaje, care dau farmec și o culoare deosebită „pieței noului ghetou”, funiile întinse, pleduri pe ferestre, copii jucîndu-se în lumina difuză a unei amiezii, o explozie de culoare și mișcare într-un cadru limitat, care închide tofodată o tristă și veridică stare.

● HOLOCAUSTUL CA TEMA A TEATRULUI EBRAIC

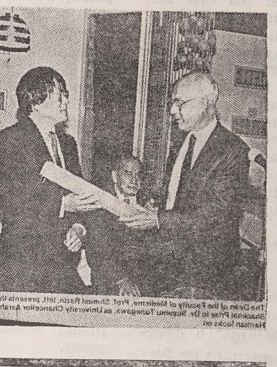
Semnalăm o nouă apariție pe piața cărții israeliene. În editura „Kibutz Hamechad” a apărut recent studiul lui Ben Amir Feingold sub titlul: „Holocaustul în drama ebraică”. Autorul, un critic dramatic israelian, s-a ocupat ani de-a rîndul de această temă. El aduce în cercetarea sa nu numai analize esențiale ale pieselor de teatru respective, ci încearcă chiar să încadreze aceste piese în anumite genuri. Printre numeroasele piese comentate se află, de pildă, opera de tinerete a lui Ben Zion Tomer „Kinder der Schatten” („Copii ai umbrelor”), piesa lui Yehuda Amichai „Züge und Glocken” („Marșuri și clopote”) și nu în ultimă instanță, cunoscuta dramă a lui Yehoshua Sobol „Ghetto”.

● MUZICALĂ

În timp ce Orchestra Filarmonică israeliană a dat un concert incununtat de succes la Londra, în Israel a avut loc al șaptelea festival internațional de chitară. Cu acest prilej au sosit în Israel muzicieni din Marea Britanie, Germania, S.U.A. și Elveția. Concomitent, s-a sărbătorit la Tel Aviv premiera unei noi puneri în scenă a operei lui Mozart „Răpirea din Serai”. Conducerea muzicală i-a revenit cunoscutului dirijor Gabriel Chmura.

● PREMIUL SACKNAI

Dr. Susumu Tonegawa, laureat al Premiului Nobel pentru medicină, pe anul 1987, a primit „Premiul Memorial Rabi Sai Sacknai” pe anul 1989, pentru

cercetări în domeniul imunologiei și al cancerului. Acest premiu se acordă anual, în memoria rabinului Sai Sacknai, născut în Israel, și care a murit de cancer la 38 de ani.

Dr. Tonegawa, născut în Japonia, și-a făcut studiile în Statele Unite, devenind profesor de biologie la Centrul pentru cercetări în domeniul cancerului și la Departamentul de biologie de la Institutul de Tehnologie din Cambridge, Massachusetts.

A cîștigat acest premiu pentru lucrările sale în domeniul geneticii și imunologiei, lucrări care au o mare importanță în cercetările privind combaterea cancerului și a bolii SIDA.

NOUTĂȚI ÎN ȘTIINȚĂ

● FILTRAREA APEI

Prin folosirea bazaltului și a tufului vulcanic, în loc de agregate cu cărbune, la filtrarea apei, se economisește cca 80% din prețul de cost, a declarat prof. Avner Adin, șeful Direcției Științelor Mediului, din cadrul Școlii de Științe Aplicate și Tehnologice.

Testele efectuate au demonstrat că acest nou tip de material filtrant își menține eficacitatea pentru o mai lungă perioadă de timp în comparație cu filtrele pe bază de cărbune și poate fi refolosit prin spălare în sensul invers al curgerii apei.

În curînd, metoda va fi folosită pe scară largă în Israel.

● TRATAMENT STOMATOLOGIC

Cercetările din cadrul Școlii de Farmacie de pe lângă Universitatea Ebraică au descoperit o nouă metodă pentru prevenirea depunerilor de piatră și a altor boli dentare.

Tratamentul constă în acoperirea dinților și a gingiilor cu un lichid polimer care se elimină în timp. Sub conducerea prof. Michel Friedman, cercetătorii au produs acest lichid polimer, în care se include un agent antiseptic, clorhexidina, care acoperă dinții cu o peliculă subțire, ce se dizolvă în 24 de ore.

Testele clinice, efectuate la Facultatea de Stomatologie Hadasa, au confirmat eficiența acestui tratament. Metoda a fost extinsă și la alte afecțiuni dentare, cum ar fi bolile fungicide, hipersensibilitatea la lichide calde și reci etc.

Metodologia producerii lichidului polimer a fost patentată, iar drepturile de producere a polimerului au fost obținute de compania Perio Products Ltd., făcînd parte din industria chimică israeliană.

● JUBILEU DE ARGINT

Facultatea de Stomatologie din cadrul Universității Ebraice a împlinit 25 de ani de existență. Sărbătorirea a avut loc cu ocazia celei de-a 82-a Convenții internaționale a dentiștilor evrei „Alpha Omega Fraternity”, la care au participat sute de stomatologi din Israel și din întreaga lume.

Această organizație, împreună cu Universitatea Ebraică din Ierusalim și cu Organizația Medicală Hadasa au înființat Facultatea de Stomatologie la Centrul medical al Universității Ebraice din Ierusalim.

Tot în cadrul Convenției, s-a atribuit medalia pentru rezultate deosebite în stomatologie, medicină sau alte domenii ale științei Corpului medical al Forțelor de Apărare ale Israelului, pentru contribuția sa la apărarea vieții, promovarea sănătății națiunii și pentru acordarea de ajutoare populației altor țări în caz de nevoie.

● LASER

Un grup de cercetători de la Universitatea Ebraică din Ierusalim, sub conducerea prof. Renata Reisfeld și a prof. Enrique Berman, au construit un nou tip de laser racordabil, cu stare solidă. Acest nou tip este primul dintr-o suită de lasere racordabile, în spectru vizibil, cu aplicații importante în diagnosticul medical, chirurgie și cercetare.

Inovația constă în aceea de a introduce o vopsea stabilă, organică, ce emite lumina laserului într-un amestec de sticlă, în loc de a dizolva vopseaua într-o soluție lichidă.

Laserul racordabil este operabil pe lungimi de unde varia-

bile, făcînd posibilă folosirea echipamentului pentru examinarea diferitelor tipuri de tesuturi în organe, fiecare necesitînd o altă lungime de undă.

Noua tehnică de construire a laserului implică incorporarea vopselei de laser într-o sticlă fabricată la temperatură joasă și care conține polimeri. Acest tip de sticlă a fost produs, printr-un proces special, preconizat de prof. Reisfeld în cercetări anterioare.

La elaborarea noului tip de laser s-a apelat, pentru asistență, la Centrul de cercetări nucleare din Dimona, unde o echipă — condusă de dr. Eli Miron, dr. Zev Burstein și dr. Ioshua Ivri — a efectuat o serie

■ Renata Reisfeld în laborator

de teste, dovedind eficiența acestui tip de laser.

● ELIMINAREA DEȘEURILOR PERICULOASE

Profesorul Avraham M. Baniel și dr. Aharon Eyal, de la Institutul Casali pentru chimie aplicată, din cadrul Universității Ebraice, au pus la punct o tehnologie nouă, modernă, mult mai eficientă și mai economică și îndeosebi nepoluantă, pentru tratarea în flux a deșeurilor primejdioase din industriile care folosesc minerale acide. Această nouă tehnologie nu mai necesită chimicale scumpe pentru neutralizarea acizilor, iar, pe de altă parte, acizii captați pot fi refolosiți în cadrul aceleiași industrii. Noua tehnologie este comercializată de către Sepros Separation Processes Ltd.

● CERCETĂRI COMUNE

Pe baza unui proiect comun, sprijinit în parte de Statele Unite, un grup de oameni de știință și studenți egipteni, implicați în studierea și cercetarea bolilor infecțioase, au fost oaspeții Centrului Sanford F. Kuvvin pentru studiul bolilor infecțioase și tropicale din cadrul Școlii Medicale Hadasa, a Universității Ebraice.

Profesorul Rachel Galun, de la Centrul Kuvvin, a subliniat că acest proiect de cooperare este primul care antrenează cercetători de la Universitatea Ebraică și de la Universitatea Ain-Shams din Egipt, fiind inaugurat în anul 1982 cu sprijinul financiar al Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (AID), sub supravegherea științifică a Institutului Național de Sănătate al Statelor Unite. S-au subliniat rezultatele din domeniul identificării bolilor transmise prin înțînări, precum și alte noi cercetări în domeniul. Viitoarea întîlnire va avea loc în Egipt.

JOURNAL OF THE ROMANIAN JEWS

Dr. JEAN ANGEL

The Solution of the "Jewish Problem" in Bessarabia and Bukovina June-July 1941 (Excerpts)

(Continued from the no. 705)

Before we proceed to discuss the Romanian methods of extermination, it must be noted that there were great differences between the tactics employed in the rural areas and those adopted in the urban centers.

The Romanian troops who participated in the reoccupation of Bessarabia and Bukovina were part of the Army Group "South," composed of the 11th German Army, a Hungarian Army Corps, and two Romanian soil under the command of

Officially, Antonescu was named commander-in-chief of all troops — German as well as Romanian — on the Romanian front, because he would not accept the placing of Romanian soldiers, while on Romanian soil, under the command of German officers. The Romanian general, a very competent commander, could neither be avoided nor ignored.²⁴ In contrast to the other sectors of the German-Soviet front, the southern front remained quiet. During the first ten days, only incursions accompanied by sporadic exploratory raids were carried out. These raids had a devastating influence on the fate of several border communities, such as Siret, Herta, and Noua-Suliță.

On July 7, units of the 11th German Army, which had been advancing rapidly, reached the Jewish center of Bălți and immediately organized a pogrom.²⁵ On July 14, a small unit of this army — the 11th Corps — entered Orhei. By mid-July, the German-Romanian units under the command of the 11th German Army controlled all of northern Bessarabia. In central Bessarabia, the combined forces encountered fierce resistance on the part of the Soviet troops.

On July 16, soldiers of the German 11th Army, as well as a large Gendarmerie unit, entered Kishinev,²⁶ where they were given a joyous welcome by the Romanians. At the same time, troops of the Romanian Third Army Corps reached an area south of Kishinev, thus conquering that part of Bessarabia where the majority of the Jews dwelled. In southern Bessarabia, the Soviet front was breached in several places and collapsed after a few days. By July 26, large units of the 4th Romanian Army had reached the Dniester.²⁷ It should be emphasized that in southern Bessarabia only Romanian troops were active.

In Bukovina — another area in which for the most part Romanian troops were operative — the Romanian army launched a general offensive on the morning of July 3, and on July 5 it entered Czernowitz. The 3rd Romanian Army crossed the Prut near Noua Suliță and, after two days of active combat, reached Hotin on the evening of July 7. The following day, the Romanian troops resumed their attack and reached the Romanian bank of the Dniester.²⁸

PHASES OF EXTERMINATION

The extermination in Romania can be divided into two waves:

1. the spontaneous phase;
2. the organized phase.

In the rural and semi-rural areas, including some small towns, commonly designated as "shtetl," there was a spontaneous phase which can be termed "the interregnum":²⁹ the period between the departure of the Soviet army and the entry of Romanian or German troops. Part of the native population profited from this situation and created bands of terrorists "having as their primary aim the extermination of the Jews."³⁰ It is almost impossible to describe all the killings, rapes, etc. initiated and perpetrated by these gangs. A few brief accounts will serve as an illustration.

In Baniia-on-Ceremus, a gang was formed by the Ukrainian peasant Ivan Codalo, which decided to exterminate the local Jews. More than twenty Jews caught by the peasants were brought to the Jewish cemetery in Baniia — a nearby village — and shot. After the killings, the peasants proceeded to loot the Jews' homes (at the trial, the murderers declared that the goods — jewelry, clothes and valuables — were "donated" to them by the victims themselves before their

execution).³¹ The rest of the Jews' possessions were deposited in warehouses and later sold at an auction by the "Romanian Center for Romanization."

At Sadagura, another small Bukovinian town, Vladimir Rusu proclaimed himself commander of the local police, formed on his initiative. His gang robbed and killed more than 100 Jews in Rohozna, Jucica Nouă and Sadagura on July 5–6.³² After the murders, Rusu and his armed band went from house to house looting and herding the remaining Jews of the three villages to the town hall at Jucica Nouă, and from there to a hill in the neighborhood where they were shot. The young girls were spared for a few hours so that they could be raped.

The cruelty of Rusu (who was a teacher) and his cohorts serves as but a single example of the typical course of events in many small towns and villages during the interregnum period. Rusu cut off the finger of a Jewish woman before killing her in order to appropriate her ring more quickly. He arrested his own personal Jewish friends in Sadagura, and shot his pupils, forcing them to dig their own graves.³³ The element characteristic of this phase of the exterminations was the fact that the massacres were implemented in localities where serious previous tension between Jews and non-Jews was almost nonexistent, and where relations had been positive for centuries. Therefore the Jews had not attempted to flee. In the villages, especially in Bessarabia, many Jews escaped the first wave of extermination. Some of them fled to the woods, the fields or hiding places, or put their trust in their Christian neighbors.

Within a very short time, a complete reversal of sentiments and attitudes on the part of the non-Jews evolved. Long-standing friendships, comradeship dating back to army days, business relationships — all were quickly put out of mind by Romanians and Ukrainians alike. The change of heart was so rapid that it did not afford the Jews any chance for a reappraisal of their own position.

In Bessarabia and part of Bukovina, the lootings and killings also took the form of riots, popular uprising against the Jews as Jews, and against the Jews as allies of the Russians and the aides of an alien occupier. Jewish settlements were thus attacked almost immediately after the Soviet withdrawal.

It is impossible to compile accurate statistics on Jewish lives lost at this time, but it can be stated that the toll was in the tens of thousands.

THE ROMANIAN ARMY

The first troops to enter Bukovina were primarily combat units — a cavalry brigade and the 9th, 10th and 16th infantry battalions (Vânători) followed immediately by the Seventh Infantry Division under General Olimpiu Stavrăț. His second-in-command and personal friend was Major Gheorghe Vartic, pretor of the division and executor of the "special orders." Colonel Emanoil Brădăteanu commanded the Tenth Battalion and Colonel Vasile Cărlan the Ninth. The route followed by these units was crucial to the fate of the Jews of northern Romania, where some of the largest Jewish settlements, comprising thousands of inhabitants, were concentrated: Herta, Noua Suliță, Hotin and Lipcani.³⁴

The Seventh Division embarked upon the execution of the "special orders" prior to its penetration into northern Bukovina. In the days preceding June 22, its troops trained for hand-to-hand combat, the enemy having been described by Pretor Vartic as the Jews who only a year earlier had precipitated the loss of Bessarabia. This ideological preparation included precise orders regarding the fate of the Jews, inspired by the long-established *idée fixe* of the Romanian anti-Semites: "Have no mercy on the Jews, they are traitors to the nation." The executions carried out by these units can be recapitulated with great precision, as they were recorded by the pretor's secretary, Dumitru Hatmanu, who followed in the wake of the combat unit. The actual executions were performed by a very small number of soldiers — under

the command of Pretor Vartic.³⁵ The first killings took place at Siret (southern Bukovina), five kilometers from the new border with the Soviets, where many of the followers of the Vizhnitsa and Sadagura Hassidic dynasties lived. The Jews of the town were deported on foot to Dornești, twelve kilometers away. Dozens of Jews who were not able to walk remained behind, the elderly and some invalids, with a few women to care for them. These Jews were driven to a valley not far from the town, where the women were raped by several soldiers of the Seventh Division. The elderly, including the ritual slaughterer and his wife, were brought to Division headquarters and accused of "espionage and attacking the Romanian army."³⁶ That same day, all of them, including the women, were shot at the bridge over the Prut in the presence of the inhabitants of Siret, who were brought specially to the execution site.

Herta was conquered by the Ninth Battalion on July 4–5, after a successful incursion. The Jews who came to welcome the soldiers were beaten by them and forced to undress. On the same day the Seventh Division, under the supervision of General Stavrăț and his aide, entered Herta. Vartic immediately named a new mayor and formed a "civil guard" whose unique function was to identify the Jews and round them up with the help of the army. A total of 1,500 Jews were assembled in four synagogues and a cellar by patrols of soldiers and the civil guard, who indicated whom to detain, beating the victims severely. After the arrests, the local denizens and Romanians, including army officers, began to loot the Jewish homes in the presence of the Division commanders. Although the locality was conquered without a battle, it came to resemble a city under veritable siege, with dozens of Jewish corpses lining the streets, houses set ablaze by the looters, and furniture strewn over the streets.

The concentration of the Jews was completed rapidly with the aid of a local fiddler "who knew the Jewish houses very well, for as a fiddler he often visited them."³⁷ The new local authorities and the representative of the army compiled a list of "suspects" and the next day, July 6, a selection of the Jews destined to be shot was made pursuant to the orders of the army. The "suspected" Jews were identified by a member of the civil guard. The civil guard also forcibly removed young Jewish girls from the synagogues and handed them over to the soldiers, who raped them one after another. Jews, primarily women with small children, and elderly men and women, were brought to a mill on the outskirts of the city and shot by three soldiers.³⁸ A smaller group, composed of 32 Jews, mainly young men, was brought to a private garden, and forced to dig their own graves. They were lined up facing the graves, and shot dead. One of the soldiers, Vartic's aide, took a young woman with a child in her arms from the synagogue and shot her dead for his own personal gratification, after he had participated in the massacre of the 32 Jews. The shooting of the larger group of Jews posed certain technical problems as planning had been poor — no thought had been given to the need for graves. Therefore, after the execution, a heap of corpses lay in a pool of blood, guarded by a soldier who "from time to time fired shots with his rifle when one of the dying moved."

The rabbi of the community was murdered in his home together with his entire family. A little girl, aged five, was thrown into a ditch before she had actually died. The survivors were later deported to Transnistria.

NOTES

- 23 Colonel Dumitru Matei and Colonel Aurel Stanciu, "The Posture and Activity of the Revolutionary Democratic Forces in Romania with Respect to the Country's Entering the War against the Soviet Union" (hereafter — Matei and Stanciu), in *File din istoria militară a poporului român*, vols. 5 and 6, Bucharest 1979, pp. 84–85.
- 24 "He was the only foreigner from whom Hitler ever asked for military advice when he was in difficulties," Paul Schmidt, *Hitler's Interpreter*, London, 1951, p. 206.
- 25 July 29, 1941. Chief of the Security Police and SD: Report on the activity of *Einsatzgruppe D* in Bălți and the collaboration of the Romanian police against the Bălți Jews stressing that the number of those shot by the Romanians could not be established; the murder of 45 Jewish community

leaders by *Einsatzkommando 10a* ("the Romanian Police acted... under the guidance of the *Kommandos*"). (Excerpts.) *Nürnberg Documents*, NO-2952.

- 26 Matei and Stanciu, p. 89.
- 27 *Ibid.*, p. 90.
- 28 *Ibid.*

29 "In the first days after the outbreak of the war, many parts of northern Bukovina and Bessarabia were left devoid of any authority. The area enjoyed a veritable interregnum," as was stated by a Romanian court. "Warrant for the Arrest of V. Clem and S. Loy from the Village of Baniia-pe-Ceremus, Who Informed a Band of Terrorists of the Whereabouts of the Katz Family in July 1941 (Leading to Their Murder and the Subsequent Pillaging of Their Worldly Goods), May 1948," *Documents*, vol. VI, doc. 29, p. 301.

30 *Ibid.*

31 *Ibid.*, p. 302.

32 "Bill of Indictment against V. Rusu, Who Formed a Band of Terrorists at Sadagura and in the Night of July 5–6, Exterminated the Jews of the Villages of Rohozna, Jucica Nouă and Sadagura (Czernowitz District), and then Appropriated Their Possessions, June 2, 1948," *Documents*, vol. VI, doc. 30, pp. 304–307.

33 *Ibid.*, p. 305. Rusu, like many other Jew-killers, fled from northern Bukovina to Dorohoi before the return of the Soviet army. He was tried by a Soviet court and sentenced to twenty years' imprisonment in absentia (*ibid.*, p. 306). The Romanians did not extradite him but brought him to trial at Bucharest as a war criminal.

34 The crimes committed by the Romanian troops who had occupied northern Bukovina and also the crimes at Siret are described in detail in "Charge Sheet against General Stavrăț." This information is confirmed in memoirs published by survivors from those places as well as by numerous testimonies in the *Yad Vashem Archives* (hereafter: YVA), Collection 0-3. Only a few of these accounts will be quoted, as the author intends to rely mainly on Romanian sources. Another important source is Hugo Gold, *Geschichte der Juden in Bukovina. Ein Sammelwerk*, 2 vols., Tel Aviv, 1958–1962.

35 During the interrogation D. Hatmanu declared: "The executions had been carried out by the warrant officers Motrici Gheorghe, Istrate N. Agic and Leonte Vasile... The route of these military columns — Siret, Herta, Noua Suliță, Hotin, Lipcani — had been strewn with corpses..." "Charge Sheet against General Stavrăț," *Documents*, vol. VI, p. 425.

36 *Ibid.* See also Gold, *Geschichte der Juden in Bukovina* (as in note 34), vol. II, pp. 105–108.

37 "Charge Sheet against General Stavrăț," *Documents*, vol. VI, p. 426. It should be mentioned that the Jews of Herta, a Moldavian town that in June 1940 had been annexed — for the first time in its history — to the Soviet Union, considered themselves Romanians and didn't try to escape from the town. They remained there and waited for the Romanian "liberation" troops, relying on their good relationships with the local Romanians. Most of them were ignorant of the fact that during the year they had spent under Soviet occupation (June 1940–July 1941), Romania had become a fascist country. After the initial wave of shootings triggered by the "joy of liberation," the Romanian troops had found 1,500 Jews.

38 *Ibid.*, p. 426.

39 The "Charge Sheet against General Stavrăț" gives the names of those who drafted the list of "suspects" which included communists and communist sympathizers as well as Soviet clerks left in the town (*ibid.*, pp. 426–427). The Jewish writer Marius Mircu, who, after the liberation, was the first to publish booklets on the extermination of Jews by Romanians, relying on testimonies gathered by him, mentions some specific details about the local Romanians who had drafted the list: "The list had been drawn up by Panait Chifu, a Liberal, former aide of the mayor; Mihai Ștefănescu of the National-Peasant Party; Ilie Steclaru of Cuza's party; Iancu Alexandrescu. They themselves afterwards boasted about compiling it." Mircu, *Pogromurile din Bucovina și Dorohoi*, pp. 105–106.

40 "Charge Sheet against General Stavrăț," *Documents*, vol. VI, p. 427.

JOURNAL OF THE ROMANIAN JEWS

CHIEF RABBI DR. MOSES ROSEN

PURIM—OUR CARNIVAL The Sense of Humor — Our Invincible Weapon

We have possessed it for thousands of years and we handle it skilfully. We destroy our enemies with its help. After their fall, our shooting goes on for centuries and millennia and does not allow them to rest in peace.

Just as David's small stone reached its target and killed the giant Goliath, in the same way our miraculous weapon, which seems unimportant, penetrates through all shields and cannot be stopped by the strongest armour.

In the battle between force and spirit, between fist and reason, this weapon has the last word.

The first Jewish child, Isaac — "the one who will laugh" — the son of Abraham, bears its name. "Why is he called like that?" the biblical text asks.

כל השומע יצחק לו
"so that all that hear will laugh with me", answers Sarah, the child's mother, (Genesis, 21, 6)

The cruel tyrants, irrespective of their name, Esav or Pharaoh, Amalek or Haman, Nebukhadnezzar or Titus, Antiochus or Hitler, all of them were objects of ridicule, history makes fun of them, for not one of them realized how strong a smile is, how incisive humour is, how explosive a joke is.

"Jokes". What an invisible arsenal we set going, up to the last step leading to the Auschwitz furnaces! Still joking, our martyrs entered the gas chambers, being convinced that once more the spirit and not force would be victorious.

That is why Purim is the Jewish carnival. We were sentenced by the idiotic monarch Ahasuerus and the autocratic brute Haman "to be exterminated, to be killed, to be undone — all Jews, young and old, women and children — and

kneel down, he did not prostrate himself". Well, after what happened to him "and all his people", who was bold enough to follow his example?

Therefore, not a single ray of hope. The genocide had been decided upon. Preparations were being made. The doomed ones were asking themselves, together with the Psalmist: "Where will help come from?" "Where?"

But there is *somebody, somewhere*, who watches over Israel. His name does not appear in the Book of Esther. Like the unseen choir in ancient tragedies, it is present, waiting for the "intervention". "Whoever studies the history of the Jews and does not believe in miracles is not realistic", Ben Gurion used to say.

The reality of our history is the miracle. It ceaselessly thwarts all machinations, covers all criminals with ridicule, as the Psalmist says, the same Psalmist, in the second chapter of his eternal book:

ישמך בנשיוֹת אֱדוֹנֵי יָדֵינוּ
"He that sitteth in the heavens shall laugh: the Lord shall have him in derision".

All along centuries and millennia, Haman has remained ridiculous and, on the occasion of Purim, we make merry, we even drink (once a year we give up temperance). So, after all, Haman has left us something, that is good.

Forgive me, please. As I have already allowed myself to start "rehabilitating" Haman, I must say that he has left us also another good thing, which is sweet and pleasant. Some cakes, called "Haman's helmet" (Haman-tashn). Thousands of years have elapsed and, year after year, when we mention his name (when the MEGILLAH — the Book of Esther — is read), children and aged people whirl

rattles and stamp their feet in the synagogue.

Carnival. We put on masks and go from house to house, feasting and joking avidly, wittily (for jokes, too, one must have some brains, unlike the idiotic king or the vile dictator).

...It was about 50 years ago. I was teaching religion at the elementary school for girls in Calea Rahovei. I was speaking to the children about Purim, telling them about the great dangers which had threatened us century after century. "There was not just Haman who wanted to kill us, children. Many enemies have imitated him. But we have a God who always saves us". A little girl put up her hand. "What do you want?" — I asked her. "I know whom you mean. The name of the present one begins also with the letter H".

The children, the Jewish children, with their sound sense of humour, had all understood the allusion to Hitler and they all burst into laughter.

...When I woke up in the morning, at Petah Tikva, after the night's alert, and saw one of my nephew's little daughters preparing her gas-mask for going to the kindergarten, I remembered that, for this year's Purim, we were preparing other jokes, we were arming ourselves with another kind of sarcasm, for today's HAMAN, who believes, like his predecessor, that he can destroy us, has a name that also begins with the letter H.

Jewish housewives throughout the world, unite and prepare the new H... tashn and thus we are going to immortalize the "H" of our days for ever and ever. As for rehabilitating him, we leave that to others.

IN JERUSALEM

Meeting of World Jewish Congress Executive Committee

Leaders of Judaism throughout the world gathered on February 11 and 12, 1991, in the Holy City of Jerusalem, in order to express solidarity and people for the State of Israel attacked by an unprovoked aggression unleashed by Saddam Hussein.

His Eminence Chief Rabbi Dr. Moses Rosen, the president of the Federation of Jewish Communities in Romania, participated in the meeting and took the floor, on behalf of The Federation of

Jewish Communities in this country. The president of the World Jewish Congress, Mr. Edgar Bronfman, delivered an ample speech, in which he referred to his discussion with Mr. Mikhail Gorbachev, the President of the Soviet Union, in connection with the Soviet Jews' Aliya. (In 1990, about 200,000 Jews came from the USSR to Israel).

Prime Minister Yitzhak Shamir made a moving speech, eulogizing the splendid solidarity now manifested by Jewish communities all over the world.

IMPORTANT EVENT

The Bucharest "Hasefer Publishing House" has published the volume "Dangers, Tests, Miracles", the story of Chief Rabbi Dr. Moses Rosen's life, written by himself.

It contains 300 thrilling pages, in which the man who, for the past 42 years, has been the Chief Rabbi of Romania — elected by the Congress of Rabbis and of the Presidents of the Communities of the more than 400,000 Jewish Holocaust survivors who were in this country in 1948 — has succeeded in fulfilling what the President of the State of Israel suggestively termed as "mission impossible".

The book is absolutely sensational and, in order to offer you just a few chapter titles for satisfying your curiosity at least partly, we quote: "Evading the Iron Guard", "How a Minister for Internal Affairs Granted Audiences to the Chief

Rabbi", "A Clash with Golda Meir", "Fighting to Support Romania". There is a highly edifying chapter, entitled "Nicolae Ceaușescu", which has the following conclusion:

"His madness had reached proportions reminding us of Nero's. He is being cursed by an entire nation, upon which he has bestowed only grief and misfortune. Alongside the Romanian people, we are doing our utmost for the country's reconstruction, for strengthening the freedom acquired by thousands and thousands of sacrifices, for preventing fascism from ever reappearing in this country, for establishing a real democracy, in which all citizens, irrespective of religion or nationality, should enjoy the homeland's progress and prosperity".

AL. HORIA
(„Curierul Național”, 12/12, 1990)

LETTERS

Much esteemed Mr. Rosen,

I saw yesterday on TV, the session of commemoration dedicated to the remembrance of the sad event from our history — the pogrom in 1941. I was moved by your words and by your wish to abstain from pronouncing some names, names of criminals on which silence is wilfully observed, which are even, little by little, in process of rehabilitation. The marshal of sad memory, Antonescu.

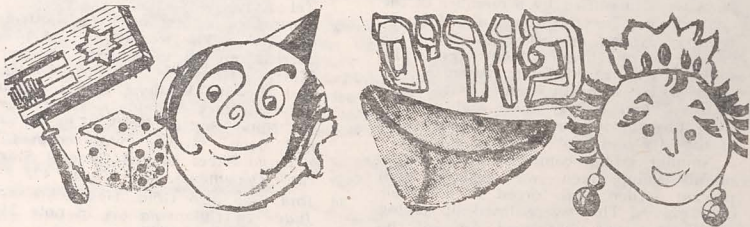
Mr. Rosen, in three months I will be 82 years old and I am among those (steadily fewer in number) who lived during these painful times and attended or saw many things about which one does not talk any more. Before you the floor was taken by Mr. Iacobescu, who "recalled" that the marshal of sad memory, Antonescu, had something to do with the Iron Guard but nothing with the pogrom. However...

The year 1941. The German and Romanian troops enter in Chișinău destroyed by fire. All the lower part of the city is in ruins (after the main street Alexandru cel Bun that divides the city) and still covered by smoke. I attended terrified to this spectacle, hiding myself on the South hill of the town, among the people still alive, from where one could see the whole city burning. I was present, because I stayed for 40 days there, in Bessarabia, when the Soviets came in, and I was a teacher at the same high school (Bogdan Petriceicu Hasdeu) now School no. 13, as professor of physical education. The second day I fled to the country, in the commune Izbești, in the district of Orhei, where my father, who had fled to Bucharest in that year, had a property. The Germans did not stay for long in Chișinău, they went further forcing the cross-over of the cross-over of the Dniester. In the lower part of the city, in the cellars that still remained, a ghetto was organized surrounded by barbed wire. Here were gathered the Jews from Chișinău (not by the legionaries but by the soldiers of Antonescu) and their fate was tragic. My

cousin, Dr. Nicanor Lașcu (now deceased) was functioning then as doctor at the Jewish hospital in Orhei and lived in the immediate vicinity of the hospital at the exit from the city in the direction of Bălți. Every day saw passing convoys of Jews led from the back by soldiers (not by legionaries) in the direction of Atachi, where the Dniester was crossed, to fill the prison camps organized in Transnistria. Not by legionaries but this time by Antonescu. The same fate had the gypsies, whose golden necklaces were first taken. In the Bessarabian villages, the Jews were shot by the police post chiefs. In my own village Izbești, the notary helped. This is what I myself saw when crossing the Dniester by boat to look for my horses taken by the former mayor of the commune appointed by the Russians from a village beyond the river. I had some informations from the people in the village and I went after my horses. In the middle of the river I was surprised by a hallucinating vision whose meaning I did not immediately understand. Carried by the water of the river there floated hundreds of enormous, strange spiders. It was the hair of the drowned people that floated between the waters, only the hair reaching the surface. Later I learned that, at Atachi, they were put on pontoons then overturned in the middle of the river. I do not know how (the proceeding for recovering the pontoons). The executioner — Antonescu.

I described this in detail in a book "Traversarea deșertului" (Crossing over the desert) that I sent to the Albatros publishing house and it seems it will be published. If it does not I don't wish for the loss of my testimony and that is why I write to you. For a future collection of documents of the persecutions suffered by Jews to which fully contributed this marshal whose rehabilitation seems to be attempted at present.

With esteem and respect,
VLADIMIR LAȘCU, Prof. ret'd
Piatra-Neamț

their property to be taken". (That is the nub: genocide combined with downright, shameless plunder; where have we likewise come across these "methods"?)

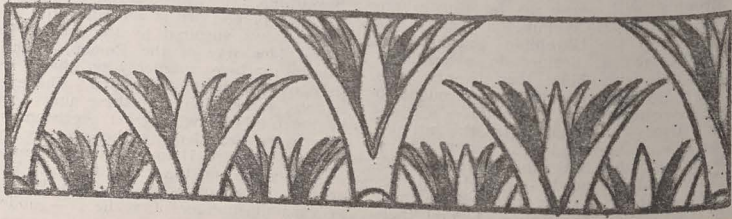
What were we guilty of? What was our sin? But when one is a murderer or an apologist of murderers, one needs give no reasons. The king and Haman cast dice for settling the date of the genocide. Haman also bribed the "sovereign", giving him 10,000 ducats. Even though he was rich and owned hundreds of castles, even if the interior of those castles was adorned with gold and gems, it did not harm the monarch to add those ducats to his treasure.

...So they sat down to dinner. They got rather drunk and, in this state of euphoria, the royal seal was put on the criminal decree.

And what about the people? What were the people doing? Were the Persians and the Medes, all the 127 nationalities in the huge empire being consulted? Did they have any accounts to settle with the Jews?

No. "When the news, the terrible news of the intended genocide spread throughout the capital, Susa, the city was struck with consternation". Attention! Not just Calea Văcărești and Dudești, not only the potential innocent victims, but the whole city, the people, urged by sound instinct, branded the crime. "Mordecai died to the centre of the city, loudly and bitterly shouting his revolt".

The people listened to Mordecai's "lamentations". They could feel his suffering, but they were afraid. Who was to dare defy Haman? Mordecai stood upright, "he did not rise before him", "he did not

בתב-נצה

של היהדות הדתית מרומניה

דו-שבועון

מס. 709

ב"ה א' באדר תשנ"א

הרב הראשי ד"ר רוד משה רוזן

מורים – ההומור, הנשק הנצחי שלנו...

ההומור, הנשק בן אלפי שנים בו אנו
משתמשים, הוא אולי הנשק החזק ביותר
במקורו, הוא מיועד להגנה, הוא מיועד
לחיסול האויב, הוא מיועד להשגת
הנצחיות. ההומור, הנשק הנצחי שלנו...

אם כן, אי שם בשבילי, אי שם בשבילי, אי שם בשבילי...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...

ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...

ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...

ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...

ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...

ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...

ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...

ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...

ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...

ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...

ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...

ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...
ההומור, הנשק הנצחי שלנו...

בירושלים

שיבת הועד הפועל של הקונגרס היהודי העולמי

נשיא הקונגרס היהודי העולמי, מר אנדר ברונפמן
נשא את הנאום המרכזי, בו דווח על פגישתו עם מר
מיכאל גורביצ'וב, נשיא ברית המועצות, בנוגע
לעלית היהודים הסובייטיים. (ב-1990 עלו 200,000
יהודים מברית המועצות לישראל).

ראש הממשלה יצחק שמיר נשא נאום מרשים
והעלה את הסולידריות של עם ישראל, שמו-
פגנת בימים אלה בכלל הקהילות היהודיות בעולם.

ביום 11 ו-12 בפברואר 1991 התכנסו מנהיגי
היהדות מכל כנפי הארץ בעיר הקדושה וירושלים
כדי להכניע את הסולידריות והתמיכה בלי ערעור
של כל העם היהודי למען מדינת ישראל, שהתקפה
על ידי אנטיסמיה בלי פרובוקציה מצד ישראל, על
ידי צדאם הסייף.

ביום הפדריצ'ה של הקהילות היהודיות בירומניה,
השתתף ונשא את דבריו מרן הרב הראשי ד"ר רוד
משה רוזן שליט"א, נשיא הפדרציה של הקהילות
היהודיות בירומניה.

ביקור

והסלובקית, בליווי מר יאן סות, מזכיר שלישי
של השגרירות.
הביקור התקיים באווירה ידידותית.

ביום שישי 15 בפברואר, כבוד הרב הראשי דר.
רוד משה רוזן שליט"א, נשיא הפדרציה של הקהילות
לית היהודיות בירומניה, קיבל לראיון את מר מילן
הרסטיק, שגריר הרפובליקה הפדרטיבית הצ'כית

גם קורבנות דמטר הנאצי יכולים להגיש תביעות רכוש ברפובליקה הדמוקרטית הגרמנית מזרח גרמניה לשעבר

לאחר תאריך זה עשויות זכויות להאבד.
להחלתו של תהליך ההרשמה יכולים גרפרי
המשטר הנאצי להגיש את תביעותיהם ישירות
למשטר המשפטים של רפ"ג לפי הכתובת הבאה:

Bundesministerium der Justiz
Heinemannstr. 6
D-5300 Bonn 2

כמו כן ניתן לשלוח את התביעה למשרד המש-
פטים באמצעות נציגויות רפ"ג בחו"ל. בשני המ-
קרים יש לדאוג לכך שהתביעה תימלא ברשותו
של משרד המשפטים לא יאוחר מאשר ביום 31
במרץ 1991.

מועד ההגשה מסתיים ב-31 במרץ 1991. לאחר
תאריך זה עשויות זכויות להאבד. משרד המשפטים
של הרפובליקה הפדרטיבית של גרמניה (החל רפ"ג)
מועד כדלקמן:

בהתאם לחוק הסדר בעיות רכוש בלתי מיוש-
בות, אשר נכנס לתקפו יחד עם האמנה על אחיד
גרמנית, יכולים אזרחים ואזורים, אשר בנו
דרופתמסכיות נזעיות, פוליטיות, דתיות או
אידאולוגיות בתקופה בין ה-30 בינואר 1933
ל-8 במאי 1945 אבדו את רכושם במזרח גרמניה
לשעבר, במכירה כפויה, הפקעה, או בדרך אחרת,
לקבל בחזרה את רכושם זה.

את התביעות יש להגיש עד לתאריך
ה-31 במרץ 1991.

מכתבים מקוראים

מערכת נכבדה

כר שמקור מס' 1 של שפתנו היה כתב-העת, תורה
רבה לכם אם זה אפשרי, אני מבקש לשלוח עותק
אחד של העתון שלכם לספריה יהודית בקיבו:
איליא מ. לוינס
ג'ואיש לייבררי
סטרטנסקאיא 4
252 025 קייב

אוקריינה, ברית המועצות
אני מקווה שהעתון שלכם יקבל הרבה קוראים
הרשים בספריה הזאת.
בכבוד רב
שאול סולטרסקי
17 באוקטובר 1990 קייב

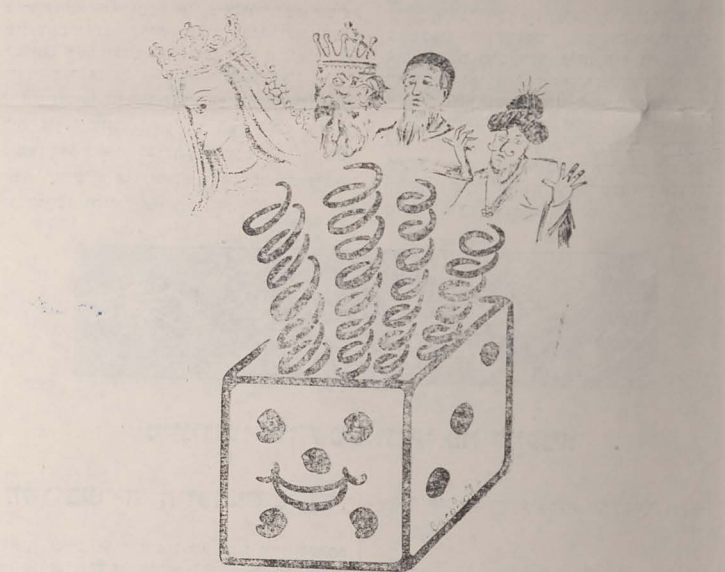
הס"ב הוא שאני נוסעת עם כל משפחתי לתלמיד
לישראל, איפה שאני חושבת שאוכל לקנות אותו
ולקרא אותו בדיון רב.
תודה! שלכם
סורית חיה

אני מודה מאוד למערכת העיתון "כתב-עת",
שמייצגת מקבל אותו מזה הרבה שנים. זה היה
העתון היחיד עם טכסטים בעברית ותוא עור לו
מאוד ללמוד את השפה. בעוד חודש אני עולה
אצעה ואנור בירושלים לפי הכתובת הזאת:

שאול סולטרסקי
ה'תרנ"ט 615
הר-נוף 93 879
ירושלים, ישראל
בארי, כמובן, יש מספיק כתבי-עת בעברית
ובכפ' העיתונות ובכפ' אני חושב שאקרא ואכתב
אנפורמציה מעיתונות מקומית. אבל לתמיד או-

מערכת נכבדה

בעזר רב אני ממחרת להודיע לכם שמה"ס
בפברואר ש"ו, אני מוכרחה לותר על "כתב-עת"
שהייתי מחכה בתשוקה רבה להופעתה ושהביא לי
הנאה רבה.

המלך הטיפש אחשוורוש והעריץ האוטומטי המן, לה-
שיר להגור ואבד את כל היהודים מנער ועד זקן
שם וגשם... ושללם לבנו" (זהו נוסח יחד
עם כוונה בלי הרפה, איתר ראיון עוד שיטות כאלה?)
בעד איתר המא? מה המא? אין צורך בסבות
כאשר אתה רוצה אוסמיר הרעה, המלך והמן מפי-
לם פור כדי לקבוע את יום הגנוספיר. המן מישח
גם את המלך בעשרת אלפים ככר כסף. גם אם הוא
עשירי ויש לו מאות ארמונות, גם אם הורה ואנשים
לירות מקשתות את ארמונותיו, המלך רוצה להו-
סח לאוודותיו גם את ככרי הכסף האלה.

הם מסכים אל השולחן. המשיכה מבכסם אותם
ובטוב לכם ביון, שמים חותמת המלך על הגזירה
המישעת.

העם? מה עושה העם? האם נשאלו הפרסים
והמורים וישראל העמים מ"שבע ועשרים ומאה מדי
נה? האם גם להם היה רוב ומדון עם היהודים?
לא ולא! "כאשר הודיעה, הודיעה הגזירה על
השואה שהוכנה מופעת בישוין הבירה, והעיר
שיושן נכונה", שימו לב, לא רק רחובות כמו
מלאו וקרישט דורשט, לא רק הקרבות בכוח
החפץ מפישע, כי אם כל העיר, כל העם, עם נמיתו
הטבעית הכריאה, מננה את העוול. "מרדכי יצא
בתוך העיר ויועק זעקה גדולה ומרה".

האנשים מקשיבים "למיתותיו של מרדכי, מרגי-
שים את כאבו אצל מפקדיו. מי יעזו לעמוד נגד
המן? מרדכי עמד לפניו בקומה זקופה, "לא כרע
ולא השתחוו". והנה מה קרה לו, "ולכל עמו".
עוד יעזו לעשות כמות?